TYNGKAI

LA KI SYMBAI

SWEETYMON RYNJAH

1995

TYNGKAI

LA KI SYMBAI

Sweetymon Rynjah

SIEN SHON NYNGKONG—1995

Copies — 2000

Printed at Scorpio Printers, Mawkhar, Shillong

Shi bynta na ka Nongthoh

Hadien ka jingthoh ia 'Ki Syrwet Umjer' bad 'Kaba Phi Tip' - ki ar tylli ki kot poitri Khasi ba la pynmih, ki dew kynting ha ka jingmut jingpyrkhat ki la wan shat pat ha nga ka Nongthoh ban sei madan ia kane ka kot 'Tyngkai la ki Symbai'. Kane ka kot, ka long ban noh synniang ha u sup u thiar jong ki kot Khasi ban ia tip lem u paid Khasi baiar ia ki jingpyrkhat ki longshuwa manshuwa, kiba paka bad nylla, kiba dang paw ngut ngut, nget nget, khnang ban ym la klet lashai la shi sngi.

Lyngba ine i kot lehse, ki nongpule kin hap ban ngam jingmut jingpyrkhat, halor ki ktien bad ki kyntien kiba ki longshuwa ki mut ki thew la ha ka sain pyrkhat, ka sain dustur bad ka Seng Riti jong u Khasi Lyngba kane ka kot, nga da thrang eh ba ki nongpule kin da la thew ia woh ia ki ktien bad ki kyntien, wat la ia kren bad pynmih barabor hynrei ban da ia ngam ha ki khep bad ki bynta jong ka jingpyndonkam ia ki. Kumba ka mynnor ka shai, katta ruh ki jingmut jong ki kin nangiai phyrnai haduh lawei ladai.

Kane ka kot ka kynthup shiphew tylli ki bynta ba la thoh ha ki dur poitri bad ki jingbatai da ka jingthoh shaphang ka sain pyrkhat u Khasi, ha ka por ba ka jinghikai bad batai ka iaid lyngba ki parom, ki puriskam bad ki purinam kiba u la pashat lyngba ki sur ka duitara ban pynneh pynsah ha ki longdien pateng pakit ia la ka stad da ìit jong u. Kumta wat la ki longshuwa kim don khulom ne kot sada kum ka juk kaba mynta, hynrei ka jingshai irat jong u, ka shat bad thaba ban pynpaw ia ka hok ka shi kyntien bad ki jingshisha ba khraw, kiba kum ki longdien ngi dei ban sngewsarong bad phuhmat kum ki nongioh pateng ia ki.

Nga buh ruh ia kane ka kot kum ka jingpynsah kynmaw burom ia u Longkñi jongnga - Mr. Hobel Rynjah (Bam kwai ha Dwar U Blei) iba la khlad noh hadien ba i la shongthait na ka kam D. I of Schools, Shillong, bad hadien kum u C. E. M. ka District Council Khasi Hills.

Kumjuh ruh nga buh ia kine ki kyrteng harum ia kito kiba la iarap lem ia nga da ka bor met bor mynsiem ban ia noh synniang lem ha kaba nga la lah ban pynkhreh ia kane ka kot. U Blei U Trai Kynrad Un ai lem ha ki ia ka shait ka khiah, ka bor, ka mynsiem ha ki por ki sngi ki ban dang wan.

Khublei khuhok,

1. Rangbah S. S. Majaw
2. Rangbah F. Kharmihpen
3. Kong S. M. Lanong

S. Rynjah
Mawkhar, Shillong.

Tyngkai la ki symbai

Tyngkai La Ki Symbai

(I)

KA "NYLLA" HA KA PYRKHAT U KHASI

Ka 'Nylla' kam dei ka ktien nongwei ha u Khasi lymne ka ktien ia pan kyllianq, hynrei ka dei ka 'tien tynrai Khasi kaba la ngam la suhthied ha ki longshuwa manshuwa, naduh kulong kumah, ha ka pyrkhat, ka duriap bad ka puson u Khasi Ka ktien 'Nylla', ha ka pyrkhat u Khasi ka kit ka jingmut kaba iar bad jylliew haduh katta katta bad lah ban ong, ba lehse ka jingmut jong ka ka shong ha khlieh tam eh. Ha ka pyrkhat u Khasi ka 'tien nylla, ka long ka jingmut kaba thew beit ia ka jinglong khuid khlem don thohbria, ka jingsngur khlem bit tngit, khlem kylla rong, ne kylla aur. Kam ju lip ka rong jong ka bad ka buhrieh ia ka jingshisha kaba khraw tam, kaba ka dor bad jingmut jong ka kim lah satia ban kylla mulot ha ka jingpyndonkam jong ka, ka long kaba palat liam ha kiei kiei baroh.

Kumta na ka pyrkhat, ka duriap bad puson u Khasi jrain ka biar ka pyrdain badien ka jingpyrkhat sani, kaba jylliew bha ban buh ia ka tynrai ka nongrim u khun Khasi baiar ban lum synshar ia la u paid ha ka seng dustur bad sain riti halor ki nongrim ba skhem bad ba shisha, kiba ka dor bad jingthmu jong ki kim lah satia ban shah jop ha ki jingiakyrshem ki por bad ia khleh khawlang ka jaitbynriew. Ki dew erlangthari kim lah satia ban khlong ia u thiedbah ba la pynshong ha ka dustur khein - kur khein - kha. Ka jingpaka jong ka, ka long ba ym don pylla ban thew bad jingkyntboh ban ujor, ka long kaba khuid bad ba suba phar.

Kumta ban long ban sei ka sap Tip - kur Tip - kha, u sain ia dustur khein kur khein kha kaba da janai shisha bad baroh ar kine ki da ia niew, ia tang bad pynshong hara ia ki khnang ba ka pateng pakit kan lait na ka sang ka ma bad jinglong kynsha ha ka jait-bynriew Khasi shi tyllup.

Kumta kane ka dustur khein kur khein kha ka neh sah paka nylla ha ka dur ba la seng la buh ki long-shuwa manshuwa haduh mynta ha ngi.

Lada ngin shim pat ha ka liang ka sain riti synshar ban lum ban sharai ia la u paid Khasi baiar, ngin shem ba u longshuwa um ju bieit ne bakla haba buh ia ki nongrim paia jorg ka sain hima - sima. Naduh ki dorbar shnong haduh ki dorbar raid bad ki dorbar hima ; u da tip kumno kan iaid ka shongsuk ka shongsngain, ka beit ka ryntih khlem lah shiliang naduh U Bakhraw - batri, ki rangli ki juki bad naduh ba wan ka synshar syiem rub u da sngewthuh ba ka jinglong lahduh kam dei ban phrung ha ka riti synshar bad ym don uno uno, wat u syiem hi uba bit ne ba lah ban long halor ia ka Bishar Kine ki nongrim ba phylla jong u, ki long kiba paka bad kiba ia biang tara bad ka rukom pyrkhat ki Nongsain hima ha ki-wei pat ki ri bad ki jaka, ba la shai ka juk kaba hadien, kiba don ka rukom synshar paidbah, Ki khyn-dew ki shyiap ki long ki jong u paid ka Ri, lait noh ki ri kur, ri kynti, ki ri bam syiem. Ki ain ki ka-nun khlem da ap pahara, ki biang ban jari ia ki 'law kyntang ki 'law adong namar ka ktien kohnguh ia ki la dep pruid ha ki dohnud ki khun Khasi. Kat ka-ne ka jingleh paka kaba ki la buh la seng, shano ka leit mynta ? ka dei beit tang namar u sbai rupa, khlem jingsngew wit ne sngewkhia ia ki nongrim ba paka bad nylla jong ngi, ki bym lip rong satia, haba ia nujor bad ki jingdawa ka ri ha ka juk mynta ban hap ban da teh da ka ain.

Kawei pat ka jingshisha, ka long ba u Khasi hi u da

pynsngew pynsngap ha u Briew, ha U Blei ia kiei kiei kiba u leh u kam, namar ka sap Tip - Blei u Khasi ka la par lupa ha ki thied snam jong u. U da pynshong ia la U Trai Nongbuh Nongthaw ha la ki rympei iing bad la ka nguh ka dem ia la U Trai Kynrad mies step ban ioh ka khiah ka nang, ka trei ka ktah, ka lad ka lynti, ka kynshew ka kyndiap. U da shan la ka nia ka juban ha ka hok Blei ka ba u la wan longbriew sha ka pyrthei. U da kyipad kyrpon ban roi briew ban shem spah, ban roi ka buit ka akor. Kine baroh ki long ki jinglong kiba ka tynrai hi ka kdup ka shympiar ia u paid Khasi baiar ha ka lyngwiar ka Ri u Hynniewtrep, ym tang katne, ha kiba bun kiwei kiwei pat ki khep bad bynta, ka jinglong nylla u Khasi ka shai ka thaba, khlem don ba lah ban pynkylla haduh mynta.

Kumta ka jingkordor jong ka ktien 'Nylla' ha u longshuwa, Khasi hyndai kaba u buh ha u paid Khasi shityllup. ka long kaei kaei kaba da phylla bad jylliew bha kaba ka jingkhuid bad jingsngur jong ka long ka bym lah kylla, la ha ka dur, ne ka rong wat la khleh la kyrsum katno katno ruh, ki jingshisha ki jong ka, ki long kiba jylliew haduh ba ka jingkordor jong ka, ka long ba kam don kynian ne pyngkiang, jingjrong ne lynter kaba lah ban thew ne woh da ki pita jingthew ne ki maw mon ka shemphang briew hi.

Ia kino kino ki 'tien sneng, ki pharshi tymmen, kiba jylliew jingmut bad kiba ngam ha ki thwei ka jingsngew briew, ki bym lah ban pynthynrim da kumwei pat, u bsiat ia la ki thymbrong ha ki ksai ka duitara, ka marynthing bad ka maryngod bad theh kylla ha ka pyrkhat, ka puson ki khun ki pyrsa, da ki thuhtang jong ki puriskam bad purinam bad ki parom ba bar rukom. Da kumne kein u plie ia ka jingmut bad u sain dur ia ka pyrkhat ba ka jingsngew Khasi kan neh kan sah ha ka dohnud jong ki longdien. Namar kata kaei kaei kaba itynnat bad kaba bhabriew ka dei ban kit ia ka dor jong ka jingshisha bad ruh ka jingpaka ban kiew ha ka jinglong ba nylla, ym don nylla khlem jing-

paka. Dei ha ki rishot jong ka jinglong paka ba ka sien ka pansngiat jong ka Nylla. ym don kyntien batai ne thylliej briew u ban lah ban sawar ia ka dor ba shisha jong ka Nylla ha ka pyrkhat u Khasi Kumta u paid Khasi baiar u pher kynthong na kiwei pat ki jait bynriew ka pyrthei, la ha ka pyrshong ia ka jingngeit, ka sain dustur bad ka seng riti, ka im lang sahlang. Ka rukom pyrkhat pyrdain jong u ruh ka pher shynna namar u don la ka tynrai kaba paka nylla kaba sah syllai ha pneh ka mei - ramew. Ka jingkylleh kyrsum jong u ha ka pum pum bad ka jyrsieh jong ka jingkyrshem ki por kim lah satia ban pynkhuid rong la ka sap nylla jong ka tynrai kaba la don lupa ha ka met bad ka longrynieng jong u. Wat lada krap ia u ha ka jingngeit, ne da kiwei pat ki jingsngew jingpyrkhat, paw hi ki dak ki shin la ha ki jingleh jingkam, jingsngew jingpyrkhat ia kata ka sap tynrai Khasi paka nylla jong u.

Kumta u longshuwa manshuwa, u hyndai hynthai jong ka jait bynriew Khasi, um long satia uba bieit ne ba u bakla ha ka jingpyndonkam ia ka ktien 'Nylla'. Kumta u pyniakop, u pyniasynrem bad pyniawandur tang bad ka 'Ksiar' hi ban thew ban woh ia ka jingkordor ba ha khlieh tam. Um ju ong mynno mynno ruh - ka khyndew kaba nylla, ka um kaba nylla, ka dieng kaba nylla lymne u maw uba nylla. Na ki ktien tymmen, ngi ju ioh sngew, ngi tip haba iakren ia khana, naduh hyndai haduh mynta "Ka ksiar kaba Nylla" Dei tang ha kane ka jingong ba ngi sngewthuh ba kane ka ktien 'Nylla ka long kaba halor bad ba ha khlieh tam eh. Baroh ngi ju tip ba ka ksiar nylla, ka long kawei na ki mar kiba kordor shibun bad ngi hi ki Khasi baroh baroh ngi ia beh ban kynshew bad kyndiap ban thied ia ka ha dur ba nylla. Ka ksiar nylla haba ngi ong, ka don ka jingphyrnai kaba pher, kaba jtynnad bad shongkhia, ka pynphuh pynphieng ia kiba deng ba kieng ia ka. Ka don ka jinglong tynrai ba ka, ka bym ju duh ka dor jong ka, kam ju kylla dur mynno mynno, haduh lano lano ruh,

Lada bret ia ka ksiar shapoh khyndew kan sah hi ka ksiar. Ka jinglong tynrai jong ka kum ka ksiar kaba nylla kan ym duna ei ei, kan sah hi kumjuh. kumba ka la long. Dei na kane, ka pyrkhat u Khasi ia ka dor ba shisha jong ka 'Nylla' ba wat ka deng ka kieng ka kynshew kyndop ka leit ha ka ksiar ba sa mih ka riam shad shirong. ka shad ka kmen ban pynphuh pynphieng ia ka jinglong kyrpang nylla ka jong ka jait bynriew Khasi baiar

Dei ha kane ka juh ka nongrim la saindur ia u Khasi ha ka dur paka nylla, ba un snoh un bat ia la ka jingngeit, ka riti dustur kaba hikai la ialam da ki kñi ki kong pateng la pateng, da ki longshuwa manshuwa naduh kulong kumah. Namar u Khasi u bat skhem la ka tynrai, kumba ia don ka hukum, ka soskular bad ka jubanlak ban shongneh ban shongkhien ha ka jutang ka nia kaba ryngkat ka ain briew ka ain Blei shi junom. Kumta kein kane ka tynrai jingsngew Khasi ka shongneh ka shongksan, ka longdoh longsnam baroh shi lynter ka jingim jong u ha sla ka pyrthei bad ka sah synlar kum kata ka ksiar ba nylla bad paka ha ka nongrim ba la sain ia ka.

Ngi dei ruh ban kynmaw ba katba nang phrang ia ka ksiar ha ding katta ka nang phyrnai, bad phuh itynnad. Kumta ruh kan iai long katba nang lynshop ia u Khasi ha ki dew jong ki jingkylla ba wan kyrshop katta ruh kata ka nongrim tynrai paka nylla jong u kan nang kham shat phyrnai shuh shuh lyngba ki jingpyrkhat puson bad jingpynshongdor, ia la ka longbriew bad ia la ka dien trai. Ki jingshisha kiba khlain tam bad ba donbor tam ki don ka kam bad ka ram ban siew, wat la u briew u iaid shipor ha ka ruma rutit bad ki jingphohsniew. Hynrei katba nang san ka tip briew ha ba ryngkat ka sei rta, ki jingpynshai ki wan bad ka jingsngewthuh kin ngam ban pynphrang pat ia ka tynrai, tyllong bad tyndai kum ka jait bynriew kaba la shai, kaba don la ki jong ki khyndai symbai, naduh hyndai hynthai.

Ka long kaei kaei kaba sngew noh mynsiem ba ki longpdeng bad longdien u Khasi ki khlem da suitniew bad leh pathar halor kine ki jingpyrkhat ba paka bad nylla jong ki longshuwa jong ngi bad ym don shuh kito ki khla wait da ka ktien lane ka thma kiba la nud ban ia ai wait ai stieh pyrshah ia ki jingleh thombor bad leh buit shilottia jong ki khwan ranab bad kyndangkwah khyrwait kadiang ban shu siar lyndet ia ki hok ba shisha bad nylla kiba la ju don bad kiba da ker ia ka jingjot, jingkyllon ka jaitbynriew.

Ka jingshisha ka pynbhabriew,
Khlem jingshisha kam don bhabriew,
Kine arta ki ia pynkiew,
Kawei ia kawei ki kyntiew.

(II)

Shi Kyntien Kwai

U paid Khasi baiar u long ka jait bynriew kaba pher, kumta u don la ka jingngeit, ki dustur bad riti kiba pher kynthong, kiba u longshuwa jong u u la wet la khnong wat la ka thoh ka tar kam don bad shuwa ban wan kiew ki mynder ; hynrei u don hi la i sap i phong kumno ban pynneh pynsah ia kiei kiei kiba u seng, u sain ha ka dustur bad riti. U theh la ki jinghikai bad jingbatai lyngba ki puriskam, ki purinam bad ki khana tang ba pher ba pher ha ki sur kynud jong ka duitara bad marynthing, ia la ki jingsngew khara jong u, ban pruid ia ki dak ki shin ha ka jingmut jong ki long dien. Da kumta kein u siat ia ki pharshi ia jubab halor ki jingkylli. Kumta ia ka rukom 'la songkwai' ne biah pathi, kà 'ai jathang' bad ka 'dongkwai', ha kano ka rukom ka phrung, u ai ksai ia ka jingshai kaba la pynneh ia ka burom briew. Kane ka kit lang kawei ka dor, ka rong ka rup ha shi tyllup u Khasi baiar.

Kumta kein tang na i jingleh barit na ka 'iasong kwai' u prat ia ka dustur bad rukom kaba u la sieh ha ka jait bynriew naduh hyndai hynthai na ki jingmih kiba kynsai. kiba ka Mei - mariang ha Ri Khasi na la ka pneh ka ai naduh sharing riat haduh ryngngi ka ri.

Da ka 'ia songkwai', u longshuwa u ai rong ai rup ha kiba kum kiei ki jingpyndonkam kan kup kan phong. U skut ia ka rukom ha ka lynti kaba ia hap dur hap sur kaba u paid Khasi, kam pher la rit ne khraw, la riewspah ne duk baroh salonsar, ka rukom kan ri kan kdup ia ka laburom para bynriew, kam pher la ha ki parakha, parakur, ne ki kher ki mer.

Kumta u 'shangkwai' u long ka dak jong ka ing Khasi bad u kit ia ka dak jong ka akor bad burom.

Namar kata, ban ithuh ia kano kano ka jait bynriew dei ban wad, ban tih na kum kine ki dak ki shin kiba rit ban sieh ia ka rai bad jingpyrthikna ba kano kano ka khep jong ka jingwad bniah. Balei ka don ka rukom ia songkwai bad kaei ka jingthmu ba ha lyndet jong ka. Na ka ia song lah ban ong ba u Longshuwa u la kynthoug ia i shi kyntien kwai na ka iarong ban tehsong, kyntiew burom ia la ka jait bynriew kaba u la tynsat ha ka dustur bad rukom, naduh hyndai bynthai bad isi sah haduh mynta.

Ka 'ia songkwai' ha ka dustur Khasi ka la suh thied bad longdoh longsnam ha ka jait bynriew Khasi, la ha ka khawai dawai, ne ka iap ka im bad baroh kine kim lah satia khlem da khreh u kwai u tympew. Kiwei kiwei ki jingai, ki long ki tynneng bad pynbud bad kim lah ban kyrtep ia ka shi kyntien kwai.

Ka bynta jong ka 'iasong kwai' kam kut satia tang para ba im, hynrei ka ioh bynta ruh ha ki nong iap ha kaba kito ki Khasi ba dang bat ia la ka jingngeit tynrai ki da buh u kwai thlieh kyntien khlem khoh snep bad sla tympew khlem shun, kum ka iasong ia kiba la iap.

Ha ka dur jong 'ka noh kwai', ngi iohi ruh kumno ki kur ki kha, ki kher ki mer, ki noh ia u kwai ia song khatduh khatwai ha kpep jingthang bad ki kyntien duwai, "Ba phin poi beit, poi bha sha dwar U Blei, haba ryngkat ka Mei, ka Iaw".

Kumjuh ruh ka bor bad ka dor jong ka 'song kwai' ka sieng bad pathai ha ki kyntien kiba ia kren, la lap, ia riew ia ka kyrteng kiba iap ban da pynbud bad da kynthoh — "Bam kwai ha dwar U Blei". Da kumta kein ka ia song kwai ka ioh la ka longsan ha baroh ki jingleh jingkam jong u Khasi la ha ka niam im ne ka niam iap. Kumjuh ruh u pyniadei ia kam kiba leh ha sla pyrthei bad ka jingiadei ha ka poi blei jong ka jingim kaba sha lyndet ka pyrkhat briew. Na kita ki tyllong bad nongrim jong ka pyrkhat Khasi u seng ia ka riti kaba peka bad ba nylla kaba ym lah satia ban weng ne pynkylla.

Lah ruh ban ong ba ha ki kam poi kha poi man, u kwai lane ka iasong kwai bad ka iarong kwai ki long ki dak kiba shongksan, katba kiwei pat ki long tang ki rong ki taw ban pynskhem ia ka jingiadei kha jong ki ar - kur ba la teh poi-kha.

Kumta ha ine harum i poitri "Shi Kyntien Kwai" ngan buh ha khmat jong phi ia ka jingbymmulot ka dustur bad ka riti kaba u longshuwa Khasi u la buh bad pynkhamti ha ka jait bynriew Khasi baiar, ia ka dur jong ka iasong kwai. Kane ka iasong kwai ka la long doh long snam bad ngi naduh mynshuwa haduh mynta. Ka don ka bynta kaba kongsan ha ki nongwan nongleit, ki samla samhoi, ka poikha - poiman. Kumjuh ruh la bhet phylla ia ka ha ka bhah jong kiba iap bad ka ioh la ka longsan haduh ka por ba thang bad pynkhuid ia ka met iap. Kumjuh ruh ka sakhi ha ki jingleh kynmaw burom ia ki, khatduh khatwai ka kiew ryngngi ha ka ktien ialap iariew haba ia ka kyrteng kiba iap la kynthoh kum ka jingkynmaw burom ia ka mynsiem jong ki kaba im junom. kat kum ka stad pyrpyrkhat poi Blei u Khasi Ka kup tang kawei ka rong ha kawei ka rukom, la rit ne khraw, bad ka iai sah shi junom, haduh mynta.

"SHI KYNTIEN KWAI"

1. Ha sngew, ha sngap, ko khun, pyrsa,
Ba ngan bsiat ha duitara,
I purinam bym da shongnia,
Wat la poi por shiteng synnia,
Wat ym sngewphieng, wat tieng kynsha,
Namar jingshai ba shat nangta,
Ka burom briew la sieh shi ryta,
La duk, riewspah, ka sab khara.

2. Shisien la don u briew, uwei,
Uba riewspah toi shikatdei,
Hynrei jinglong tipbriew, tipblei,
Ha u, dap shoin dap miar, ki shlei,
Syngit saipan ha u, kam trei,
Lymne ban niewpoh ia kiwei.
Riewspah mynsiem shisha, u dei,
B la kyrkhu hok u Blei.

3. Kumba ar pda maw na kyrpong,
Ka ing u 'riewspah ba u shong,
Ha mar pyrshah ka lyoti shnong,
Shijur ki tymmen duk ki shong,
Kyndoi jakpoh, ki im, ki long,
Ban im baisngi, bylla, kitnong,
Khlem khun wat la ki long,
Khapnap, bad ki kam don.

4. Ka jingialeit, iarung, iamih,
Bad u riewspah, khlem khih,
Kumta 'menduk ki bam ki dih,
Thylli ia ki, um ju pynmih,
Jingeh, jingwit, bainong, ka khih,
Na saip n u 'riewspah, ka krih,
Ia ki, khlem pynsngewsih,
Kum nongiarap jan tam, u mih.

5. 'Riewspah u long jong ki shisha,
U lok marjan jong ki shipa,
U Nongpyndap ha man ki jingduna,
Menduk kumta pyrkhat sngewbha.
Ia u 'riewspah ban khot bam ja,
Shisien, shiwat, ha sngi lyngka,
Kum jingburom ia u shisha,
Ym tang khawai, ne dih duma.

6. Kumta, tymmen u ong la tnga,
La shai step dei, 'Iewduh' shisha,
Khambba ngan leit kloi lan manga,
Ynda nga ioh la bai bylla,
Ngan nang leit thied leit siew, leit tda,
Shisien, shiwat, ngin ia bam bha,
La shem taiew, da ktung puria,
Ia u riewspah leit khot lupa.

7. Hynrei ryngkhat ka shu wan jia,
Bainong taiew, um ioh satia,
Kylliang leit wad, u shang makla,
Ym don ba sngew ne pynsalia.
La shet ka khot, phah wan bam ja,
Sha la ka tnga u phai kylla,
Ban ia pyrkhat syllok bad ka,
Ioh dang don lad lynti ma ka.

8. Baroh arngut lynga, pisa,
Ka sngi 'Lyngka' ka la jan bha
Ka khot sngewbha ka la pashia,
Dei tang na daw jong ka pisa,
Kut lad ha ki ka trei ka shna,
'Juban dap lak b'la khlei shisha;
La ka burom, nga dei ban da,
Da ka jingim, nga dei ban pha' ! .

9. Tymmen u shim la ka 'jamdor',
Ia la jingim u pha mardor,
Ka tymmen ruh khlem da ap por,
Da ka juh hi shuri, jamdor,
La ka jingim, ka kdiah jubor,
Dei tang tyngkhien kaba halor,
Bad rympei ding ba saw ahor,
Ban ieng sakhi ia la ka bor.

10. Ynda 'riewspah u la wan rung,
Ki ar metiap, kine ryngkhung !
U shaiong ngain ia ki dien dung,
Ynda pyrkhat, ha u, ka phrung,
Daw ka jong u, jingiap ka khung,
Ngak ! ha mynsiem, pelba ka dung,
Ma u, kumjuh u long sohpdung,
Ha iap tyrut mynsaw, u thung !

11. Miet iong synnia ba triem ka hiar,
Ka trep 'menduk ka kynjah jar,
Ka rympei ding ka la lip jar,
Ki ksew ki jlew sharud, shakiar,
Katba khyrdop shyngkup buh tiar,
Rynghang arliang ka plie hi kdiar,
Ban rung, ban mih, ka kabu ksiar,
Mynsaw, mynsnam ka la wan pjiar.

12. U nongshohnoh ha shang kulmar,
Tiap u wan poi mynshem phyllaw,
Shatrep 'menduk kumba da shaw,
Ba iap—tyrut, kan pyneh daw,
Kum jaka rieh, ha u, ka paw,
Ban lait na baroh jingmynsaw,
Khlem poi pyrkhat tyrut kan tnaw,
Sha jingiap hi la on ka daw.

13. Ynda hapoh kumta, u rung,
Iohi ha u kam shai kam phrung,
Byrshem tyllaw kumta u lum,
Lai mawbyrsiew ki lyngub pum,
Bad thylliej ding ki sei ki plung,
Ngut nget ki shat, thaba jingdum,
La khmat pynshad shaneng sharum,
Ki lai metiap, kine ryngkhung !

14. 'A dur lanot, kaei ban jia!
Wat la hap shop, ngam pynsalia,
Shai pher ngan phet ngan suh hi wia',
Ka shoh samthiah kaba ramia,
Ha met iong u ka shoh ban khia,
Jlang, u ioh thiah da bun kynta,
Ha u. kam wit phohsniew kynsha,
Kynjiang sngi bha, u khie nangta.

15. Ki lap mynsaw um don sngewphieng,
Peitmat mynta, u lap ka tieng,
Nongshohnoh briew kyrwoh un kieng,
Tangon lymban met kan pynliem,
Ha u mut dur, ki wan byllien,
'Ban jah burom, lah duh mynsiem,
La kut ki lad, nga ruh la liem',
U ruh kumjuh, shim la mynsiem.

16. Da purinam ki ring ka dur,
Ban sain pynwan ia ka dustur,
Ia u 'riewspah, d'u kwai oh dur,
Katba ia tymmen duk shi jur,
Tympew, ka shun, bynrap ha dur,
Da lai ki bhet b' la pynwan dur,
Ki kher ki lok, ki kha ki kur,
Tang shi rukom ka wan ka dur.

17. Kumjuh, ki shim ka pynsyriem,
Jingbrai ba saiew ba phon ban triem,
Ba dur 'shohnoh, u phong u kieng,
Kum duma sia ba sat, ba sieng,
Tynsat jingdong ba dei ban tieng,
Kum kohtympan u ba suh riem,
Namar ia koit ia khiah un khlieng,
Ban ym aili huspai ba mlien.

18. Byllien jingong, shat ha loh sngew,
Na ka 'iasong' jingmut ki kdew,
'Pashat 'waidong', ia ka la niew,
Lad pynithuh samla ki thew,
Pynbud pat sa kylli, pyrthew,
I kur, i kha ban tip ban sngew,
Namar Khasi dei ba suitniew,
Pylla khein kur, khein kha kynshew.

19. Kyntien pynnoh kum 'kwai leit noh',
Biria - birai khana ban shoh,
Ha ka 'songkwai'; ba la pynsnoh,
Sammut shisha ka da pynioh,
Lada songkwai bynrap pynnoh,
Long kumba kwah ba kin leit noh,
Ia por kumta, da thew, da woh,
Ha ki nongwan, jingmut kyrtoh.

20. Poi kha poiman longshuwa pynksan,
'Shi kyntien kwai', ban da long san,
Ha arliang kur bymwit ka sang.
Leit on leit shaw ban da pynwan,
Ar iarong kwai b'la khreh, la mang,
Ban ai ka dak ha baroh lang,
Na ing kynthei ba kur shynrang,
Da shaw lynti dei ban lamphang.

21. Ha shaw lynti da buh pyni,
Ka dak ka shin ban da sakhi,
Ka 'iasong kwai' ka plie lynti,
Sha ing kynthei baroh ar kmi,
Nongbud, nongrap ruh kumjuh hi,
Ka pdiang burom kat kum rxti,
'Dongkwai' la bhet, ki kpa, ki kmi,
Ka dak, ka shin b la pynkhamti.

22. Sha ing kynthei lang ki ia wan,
Kyrkhu ka kmie, meinah, meisan,
Ar iarong kwai shim pynkhleh lang,
Na liang kynthei ha liang shynrang,
Jutang jateh la pynkyntang,
Ba dei ban leh poi kha poi man,
Kyrpad, kyrpon, pynbud, pynwan,
Shongkha b'la teh ba un raplang.

23. Da 'ia songkwai' longshuwa u phrang,
Ka dak ka shin ba iohi lang,
Jingleh barit, jingmut ban ngam,
Dustur, rukom ba la pynwan,
Kawei ka dak kaba kongsan,
Ba paid kup trap, ai dieng byllan,
Ha jingiatip tymmen u san,
'Shi kyntien kwai' la teh juban.

24. Ha ka niam iap longshuwa bynta,
Ka 'ia song kwai' ba pher phylla,
Burom nongiap da khraw shisha,
Kum kher, kum mer, ki kur, ki kha,
Ki ioh ka pdiang, bam kwai sngewbha,
Kumjuh nongiap ioh bhet bynta,
'Ka jingdong kwai' ba pher shisha,
Ym kum ba im, da paw shynna.

25 'Wai thlieh kyntien bad tympew sla,
I'u snep kwai kim khoh lupa,
Thoh shun, tah shun kam ioh jaka,
Kumba dkut mynsiem ksiar rupa,
Nongiap la pher, bhah ka bynta,
Ha ka dustur la wet paka,
Na ka niam im da pher shynna,
Ha ka rukom la wet, kumta.

26. Namar Khasi sngewthuh paka,
Ba mynsiem briew im shi yrta,
Wat la dpei, met ka kylla,
Sha la ka 'Mei', ka 'Iaw' shata,
Ka mynsiem hi kan phai kylla,
Dap bnai, dap snem da juh ki pha,
Da ka jingdong ba pher phylla,
Jingai burom kyamaw shisha.

27. 'Noh kwai' ka mut iasong sngewbha,
Ba kiba iap ki ioh bynta,
Na kher, ki mer, ki kur, ki kha,
Ha kpep jingthang kaba la shna,
Dei ba khatduh ia song sngewbha,
Shi kyntien 'wai snep bad 'pew sada,
Ryngkat duwai phirat shisha,
'Sha dwar U Blei ban leit poi bha'.

28. Da kyntien hok, ba dap, ba shlei,
Kyrteng ba iap ki kren ki khlei,
Da jingkynthoh, pynbud, pyndei,
'Bam kwai ha dwar U Blei',
Kumta 'iasong' ka long kawei,
Ka dak pyni khmat ka pyrthei,
Synlar dustur, ban lang kawei,
Kumba kyntien kit ha 'Khublei'.

29. Da kumta kein, ki fi, ki kong,
Ki tai, ki wet bad ki pynshong,
L'a paid Khasi na myndanglong,
Burom, akor, kawei ka rong,
Ban pdiang, ia khlad, da 'ka iasong',
'Shi kyntien kwai', kumba ki ong,
La biang, la bit, nadong shadong,
Rukom b'la sieh, ka leng kynthong.

30. Naduh Rilang haduh Kupli,
Da 'tien khun kliar ai ka sakhi,
Kam pher 'dongkwai' ne 'biah pathi',
Ka 'ai jaihang' ne song kwai hi,
Baroh ki dak, rukom Khasi,
Kumba la sain ki kong, ki ñi,
Kawei rukom 'jingdong' ia ki,
Khasi baiar, kawei riti.

31. Kam pher la rit ne khraw iktiar,
Da 'ka songkwai' longshuwa pynhiar,
Ba kot kyrdoh kan da shympiar,
Ka burom briew kaba dap miar,
Na mei mariang ia ki, la thiar,
Saipan, ka pdok jinglut kam wiar,
Ka burom briew la khreh atiar,
Ha ka jingsngew, kiwei ban kiar.

32. Da purinam kaba sngewtriem,
Hyndai longshuwa shim pynsyriem,
Ka burom briew kum pyndeng kpieng,
La rit ne khraw saipan kam khlieng.
Ha dustur trait, kumta u sien,
La rit jingai ka phuh ka phieng,
Ha shi lyngwiar, kawei jingkieng,
Da rong shu siar, la kylla lieng.

33. Suki hadien la wan lyngkien,
Ki rong jingai ba la pynsien,
Pynban 'ia song' ka neh, ka sdien,
Matti longshuwa ha u longdien,
Ha juk mynta, rukom byllien.
Rukom tynrai, phai kylla dien,
Sarong, tynneng wat ym pynmlien,
Paw pen ryngkew ioh u pyniem.

34. *Jingshem sngewsih wat pynthaba,*
Da bor bad dor u sbai rupa,
Long duh long dam da pyrkhat bha,
Jingai burom wat pynbakla,
Ba kher, ki mer kynshi kynha,
Wat la ha khmat kim ong kumta,
Tang lyndet wiak, la thuh khana,
Da har rukom, ki hamsaia.

35. Khyllie dien trai kin pynieng nia,
Ka por dang im khlem don kit khia,
Ka dhorom blei niat sha ñiamra,
Ynda la iap leh rong sam sha,
Kylla bun wat, man la kynta.
Mynsiem sngewlem ha kur ha kha,
Palat jingkhreh ka pynbashla,
Ia ka badei, da thew pylla.

36. Namar hyndai rukom la tai,
Ka iap, ka duh da siew baitrai,
Da rukom shnong b'la wat janai,
Dieng thang, dieng ring u shnong u ai,
Ym kum mynta da thied, da wai,
Ka biang ban oh 'shi kyntien kwai',
Kumba la seng na mynhyndai,
Ha u hynñiew na u khyndai.

37. Kylla tad dor iarap da bor
Da biah phongrai burom, akor,
Ka iot, ka sap ki her mardor,
Haba la suit rong bajikor,
Ia sem shiliang kumba takor,
Bynda, byndop ban tep nalor,
Da ram, da shah ia ki pynbor,
Ban da 'rapjot jingbymlah bor.

38. Long duh long dam, mynsiem ka phlei
Hap ban pyrkhat, burom pyrthei,
Jinglut jingsep kumno yn bei,
Sumar sukher katto la sei,
Ban hap shim ram khawai duh ei,
Tang ban tynneng rongser kumwei,
Koppia ha ngi mynta la trei.
Khlem da pyrkhat kan lam shaei.

39. Longshuwa u wet rukom janai,
Ban rap, ban wer da khlem tyngkai,
La ha bor met, ne bor jingai,
Mynta pat de shu pynlut kai,
Wat tang ban khlieng, sait da baiwai,
Jingthmu longshuwa 'shi kyntien kwai',
Ka kit jingmut kan iai phyrnai
Naduh dang lung ka sngi, u bnai.

40. Im lang, sah lang wat ym sakai,
Ba ha longbriew myllen ka brai,
Da shim kabu leitkai, shongkai,
Aiu Ing iap ka don ban ai ?,
Ka biang ka cit 'shi kyntien kwai''
Ha ka dustur, la sieh ka rai,
Kylla dien trai to ngin ia phai,
Ia la jingsngew ban ia dutskai.

41. Naduh dang ngen ka sngi u bnai,
Rukom jingkhreh, buh u hyndai,
Ka bam ka dih ba dei ban ai,
Ki kur, ki kha ba wan na jngai,
Ym ia pohshnong ba jan leit phai,
Ia ki la biang 'shi kyntien kwai',
Da kumta kein rukom tynrai,
B'la thir, la wet, jingthmu kynsai.

42. Mynta ngin kren sa sha jingthang,
Badei ka shnong ban ia rapiang,
Kumjuh tihthliew ia ki bym thang,
Ia rap ha ki, dei long shynrang.
Rukom ia sieh, imlang sahlang,
Haugne rub de, ngi dei ban nang.
Ba akor briew kan ym jingngen,
Bapli ing iap kumba leh than.

43. Ka bam ka dih dei kein ban iam,
Ym bit ban leh, da pynsuwan,
Lymne haba iapoi, bun then,
Kyrsoi pynban ka man iathan,
Byrngia kumwei, wat ai ka ban,
Baroh deiti ban dep kloi lan,
Ba siar kynnoh kum 'lieng jathang,
Ha long rynieng wat ai kan wan.

44. Ha phi ki rang ba kylla thang
La ki jingmlien da teh iakam,
Wat ia phi leh ba bha ka kam,
Pynkham, pynsoh phi ioh ka dam,
Snap ksiar kumjuh sha phi ka wan,
Da ka rukom buskit ia kam,
Dustur kumta ia bhet ka ram,
Longshuwa pynneh ha kylla thang.

45. Akor, jingkren wat pyntyrbeh,
Ha kylla thang kaba phi leh,
Dei ban burom ia ding ba meh,
Burom nongiap khatduh pynneh,
Tipbriew, tipblei ha kam da theh,
Pyrto burom kan iai kaweh,
Da pynshongkun kam ba phi leh,
Kyrtep jingmlien dei ban sangeh.

46. Hateng hateng ka wan sawa,
Da bun rukom ki jingdawa,
B'la pynkit dor da ebai rupa,
Jingiatiplem kan lap 'shisha.
Laitluh ha milien kan treh, kan shna,
Jingbuh longshuwa kan pynbakla,
Ia tam, duna, da thew pylla,
Ba kan rubsieng jinglong khana.

(III)

Ka long iing long sem ha ka sain pyrkhat U Khasi

Ki Longshuwa manshuwa jong u paid Khasi baiar, ki long da shisha, ki stad da tip. Halor ka sap tip briew kaba ki la pynshong pylla da ka sain pyrkhat kaba thikna bad kum kita ki stad pyrkhat jong ka juk kaba mynta, ki la sain dur ia ka dustur bad ki riti kiba pynpaw ha khmat ka pyrthei ia ka jinglong khara jong ka jait bynriew Khasi. Ki la ai rub ia ki lad ki lynti ha ki longdien ban wad, ban tib, ban nujor ban pylla ia ki nongrim ba hok, ba shisha bad nylla Ki symboh jingpyrkhat ba la shat u Myllung So So Tham (Bam kwai ha dwar U Blei) ha *Ki Sngi Barim U Hynniew Trep* ka kit tang da kine ki kyntien –' Jingstad, ngi wad kylleng pyrthei, Jingshai ka Ri ngim tip ei ei". Kumta ka um dum bad ka bieit ka synshar ia ngi ki longdien, kumta ngim lah satia ban iohi ia kita ki jingshai pyrkhat, bad ka sap kaba ki la pynshong ia ka sain dustur bad seng riti jong ki.

Ha u thied bah jong ka pateng jait na ka liang ka kmie, ki longshuwa ki la pynsnoh ruh ia ki ar tylli ki kynjri jong ka longjait longkur bad ka longkha longman, kum ban tei ia ka bor jong utei u thied bah. Dei ha kine ki ar tylli ki kynjri ba ki la buh ia u kyrwoh jong ka long iing—long sem. kum ka mawdong ha ka longjait longkur bad kynjri ba pyniasoh ha ka longkha longman. Ka long iing long sem ka long ruh ka bynta ba kongsan ha ka seng riti synshar u Khasi bad u mawdong jong ka longjait longkur

Kum ki stad da it. ki longshuwa, manshuwa da la ka sain pyrkhat ki la pynshong ruh ia ka jingiaid beit iaid ryntih bad jingsuk jingsain jong ki long iing long

sem. Halor kane, ki la pynsbong ruh ia ka long iing long sem kaba-ngi sngewthuh kum 'Ka shi—iing'. Ka ne ka sap sngewthuh jong ki ka long kaba ia wan bad hap dur bad kane ka juk kaba mynta, kaba ka pyrthei hi ka dang wad ia ki lad ki lynti ba ka imlang ka sahlang jong ki para kher para mer ha sla jong ka pyrthei. Ym tang kane ka sap sngewthuh jong ka shi iing. hynrei ka jingmut jong ki ka da sam peiba sha ka jinglong kawei na ka snam ba iamih iadei ban pynioh ia ka jingiatylli bad tehsong jong ki shi iing shi sem nyngkong eh ha ka jingiadei na kawei ka kmie. Kumta ki longshuwa ki ia buh ia seng ban da don ki long—iing seng lane iing khatduh, da baroh ki khun shynrang bad kynthei ba ia mih ia long na kawei ka kmie. Kumta ki long iing jong sem ki kit ia ki ar tylli ki long iing kiba long ki long iing longsem jong kito ki khun kynthei ba dei ban mih iing Kumjuh ruh ia ki long iing seng iing khatduh jong ka kpoh jong kito baroh kiba ia mih na ka juh ka kmie, ha kaba ka khun khatduh ka dei ban peit ban jagoh na ka jingbit jingbha lang jong baroh ki dkhot jong ka kpoh.

Kumta ki dkhot jong ka shi—iing sni—sem, ki kyn thup ia ka kmie, u kpa bad ki khun, katba ha ki long iing seng, iing khatduh pat, ki kynthup ia ka kmie u kpa, ki khun, ka kmie—rad, u kpa—rad, ki hynmen bad para shynrang bym pat leit iing briew bad ki hynmen kynthei bym pat ia poi kha.

Ha ka pyrkhat u Khasi 'Ka shi—iing shi—sem' ka thew ia kito ki long-iing long—sem jong ki khun kynthei ba dei ban mih iing na la ka iing kmie, lait noh ka khun khatduh. Ka khatduh ka hap ban shong ban sah ryngkat bad la ka kmie u kpa. Ka ju long ka rukom ha ki Khasi ba wat ia ki khun kynthei ba dei ban mih iing, kim ju pynmih sha la u thum u tyndai katba kim pat ioh arngut khun ha la iing kmie. Ka jingpyrkhat ki longshuwa, ha kane ka liang ka long ban da ai ka jingbiksi, ka jingmlien ban sbit bad ban sngewthuh ia ka kyrdan long—mei kaba biang pura ban seng la ka long iing kaba thymmai, ka ban

da biang janai ha kiei kiei baroh. ki deiti kiba ka dur longkmie ka dawa kum ki nongkhaiar—khapeid, ki nongri iing ri sem, ki nonglum khih lum kamai bad ki nongkynshew dap thiar. Ha ka juh ka jingpyrkhat, ki longshuwa ki mut ki thew ban da kilan la ki khun kynthei ha ka jinglong mynsiem kum ki kmie jong ka iing, ban ri khuid ri suba ia la ka kun longmei da ka jingtbit ban pynkyrsei ia ka sap tip briew tip blei ha ki mynsiem ba lung. Ban ai jinghikai ia ka tiphok tipsot, tipkur tipkha, ka tip burom akor. Kumno ruh ban siang da ka jingieit bad jingiaphylliew mynsiem ia ka jingiaieit ia tylli shi para, ka ngeit ka kohnguh ia la kmie la kpa haba ryngkat ki kam iing kam sem Kane ka long ka jingpyrkhat ki longshuwa ha ki sngi ba ka jait bynriew ka dang synlar ban shon ha ka jingmut ia ka jingsngew khara. Kumta, ka longkmie ka don ka kam kaba kongsan bad kaba kyntang tam. Ka kmie ka long ka nonghikai ba nyngkong eh bad ka skul pule kaba sdang eh jong ka jinglongbriew ka dei ka rympei jong ka iing ka sem.

'Ka shi - kur shi - kpoh' pat ka thew ia ka jinglalang lang ki shi - iing shi - sem ha ka iing seng iing khatduh jong ka kmie kaba ki la ia mih ia roi. Na ki symboh ba shat u Myllung So So Tham (Bam kwai ha dwar u Blei) "Ka iing I Mei"—"Shi - kur shi kpoh, na iing i mei, ha iing khatduh ki long kawei". Ka la biang ban ai ka jingmut ba baroh ki dkhot jong ki shi - iing shi - sem ki don la ka bhah ka bynta ha ka iing seng - iing khatduh. Kumba ki don ka hok bad bynta ki don ruh la ki deiti ha iing seng, la ha u synniang u bynhei bad kiwei kiwei ki jingdonkam ha ka iing seng iing khatduh u mynbarim haba u sain ia ka dur long iing seng jong ka kpoh, u da mut, u da thew, u da woh ba ki kam leh isynei, ki kam sangsot maiblei bad ki kam jingiada, bad ai jaka riehtngen ia ki dkhot jong ka kpoh. kiba hap ha ki kyrtep jong ka shitom ka jynjar, ka duk ka shem pap, ka lanot, bad ka

jinglongduh longdam jong ki shi - iing, kumjuh, ka khlad shiliang ha ki khun shynrang ba la leit jing briew, kin lob ka jaka rieh kaba biang bad kaba thikna. Kan ym don ka wit ka thon, ha ka khia ka shon jong ka longbriew man briew u Khasi Ym tang kat kane ha ka pyrkhat tipbriew, hynrei kan wan rah ia ka jingiatylli da ka jingiajan ka jingiadei na ka jingud ka snam na ka shi kpoh, ka ban pyntylli bad tehsong ia ka jinglong kawei naduh la ka rympei haduh khmat ka pyrthei.

Kumba ka pyrkhat u Khasi ka shon ia ka jingmut jong ka jingkhaiar khapaid, namar kata ka kam kaba kongsan eh jong ki long iing long sem, long katba long, ka long ban khraw ka jait ka khong. Kumta ki long iing long sem ki bym don ki syntiew ki soh ha ki 'mat kylliang kynthei shynrang, kim long satia kiba iadei dur bad ka sain long iing u Khasi. Ki daw ba la shon halor kane, ka long ba kum kane ka jingiashongkha shongman ka kut noh tang ha ka shi khmat jong ki shi - jur Kam wan rah ia ka jingkhaiar khapaid ha ka longjait longkur bad kam don jingbteng ha ka jingiadei kha dei man ne ka longkha longman, haba ym don ki soh pyni. Ki ju ong kum ia kine ki "Bym thoh ka shongkha", lane "Ki bym iathoh shyiengkrung" Ka sain dustur kam buh satia ia ka kyndon ban pakhang ha kaba 'ka pyllait san shyieng' ka long kaba hap ban pdiang ha kiba kum kine. Ka imlang sahlang rub kan don ka jingkdew kti, katba ha ki ar liang kur ar liang khapat ka sah tang ka jingkynmaw bad jingiaburom mar kylliang. Kaba mih na kum kane, ka longduh long dam ka long ba ka kynthei ka hap ha ka jingsumar sukher jong ka iing seng iing khatduh katba u rangbah pat ha la iing seng iing khatduh jong ka kmie jong u. Kumta ia ka mynsiem ka jingbhalang bad ia bit lang ia wet ha ka dustur ban pakhang ia ki jingkyrshem ka longbriew man briew. Ka weng bad pynduh ia ka kut lad kut lynti ha ka jingim pyrthei jong ki dkhot jong ka kpoh ha baroh ar liang

kur ar liang kha, kaba da biang tara bad ia hap dur bha.

Ha ka longiing longsem u Khasi, ki 'khun ki kti ki long ka doh, ka shyieng, ka snam, ha ka long jait longkur katba ha ka longkha longman pat ki long ki symbai ki rnei Ki long ki soh pyni, ki mot tei nam, tei kyrteng jong ki kmie ki kpa, ha ka ialap iariew, ka kylli ka pyrthew, harum ha neng, kat sha ba ia kynduh ia shem, ki ban bteng khlem kut pateng pakit bad han iai im, iai man long. junom la junom. Na ka liang ki khun kynthei, ki long ki nongkhaiar khapaid, ki nonghteng ia la ka jait ka khong. Katba ha ki khun shynrang pat, ki long ki nongbuh symbai nongbuh rnai, ki nongbuh ia ki syntiew ki soh ha ka long kha long man ban pyniasoh ia ka longkur bad longkha da ka jingialeit kha jong ki.

Kat kum ka sain pyrkhat u Khasi, u la bub la pynshong ba ia ka sap ka kian longmei ha dei U Blei uba pynkyrsei ha baroh ki kynthei, satlak pyrthei. Kumta ka kmie ka long ka kongsan jong ki long jing long sem Khasi bad ki rympei iing ki long ki jaka kyntang ha u Khasi nylla. Kumta ki long kynoi thei. ki kup ia ka dur longkmie naduh ka niam jer niam thoh, kum ki nongkhaiar kha paid ban da kynshynrang kynthei, da la ka kian long mei ban pynkyrsei ha ki spah Blei spah mynsiem ban roi ka sap tipbriew, ban san tip Blei, ban kamai ia ka Hok— la ha ka jingmut jingpyrkhat, ka ktien bad ka kam, naduh ba sdang ka jingwan long briew ha sla pyrthei. Baroh ngi sdang la ka jingim pyrthei na la ka pneh ka jong i mei. Lyngba ki jingiasyllok ba thiang jong ka kmie, ka plie ha ki dohnud ba lung ia ka buit ka akor. Kumjuh ruh ka mai ka dumok jong ka ki tied tyrnem ha ka dohnud jong ki mynsiem ba lung ban kynmaw kyndit ia ki jingsneng jingbthah. Ka pynioh ruh ia ka jingngeit bad jingkohnguh na ka liang ki khun. Kumta ki kamram bad deiti jong ka ki long kiba khia bad ba kyntang. Ka long ka nongbikai ba nyngkong eh ha ka skul jingim jong

ki khun ha la ka sngi. Ka dur longmei ka dawa ruh ha ki long kynthei ia ka jinglong bakhuid bad ban ri khuid ia la ka kyrdan longmei khlem pynthohbria ia la ka kun longkmie da ka jinglen ia kiei kiei baroh ki jingpynshoi ki ban ktah ia ka burom jong ka long iing long sem bad ka jinglen lade namar ki khun kiba ka la kha da kaba ka ai ym tang u sohkhaw blei ban tei ia ka met bad rynieng jong ki hynrei ban bsa ruh da kaba ai bad theh ha la ki khun ia ki jingbam ba tei ia ka sap tip briew tip blei kat kum ka jingmut jingim u Khasi.

Ki longshuwa manshuwa ki la sain ia la ka mut ka khan ban ring jingmut ia ki bynta ba kongsan jong ka long iing long sem na ka longjait longkur bad ka longkha longman. Kat kum ka pyrkhat nylla jong u, ka longjait longkur ka long ka bynta jong ka long briew man briew u Khasi. Ha kane ka liang, haba la wan poi u kha u man ha ka iing ka sem, u da pynieng ka duwai phirat bad ka kyrpad, kyrpon ia ka roi parum pareh, u theh la ka jingduwai ha la u Blei Nongthaw Nongbuh, kum, u 'Lei-longjait longkur da ka pynsngap pynsngew ban roi briew ym ban roi spah. U da teh ruh ha ka long briew ia kum kane ka jingpyrkhat :-"Ka jap ka im ka dei nyngkong, ban khraw ka jait ka khong" (*Ki sngi Barim U Hynniew Trep*). Na ka liang ka longkha longman pat, ki longshuwa ki plie ia ka longbteng na ka liang ki long shynrang ba kin da buh da sei ia ki spah Blei spah Mynsiem, kynthei-shynrang haba ki leit kha leit man ban da roi ban da man, ban da iar pateng pakit. Kan da plie ruh ia ka jingiadei kba dei man ban mih ban roi ki khun kha khun long ban nang kyrsei ka sap tipkha tip man bad ban nangiar ka khein kha kat kum ka dustur, ban kyntiew ruh ia ka longmeikha pakha. Ka plie ruh ia ka niam jer niam thoh u Khasi, ha kaba la dok ia ka pylla jong ka kmie kha ha ki ar tylli ki dur jong ka kmie bad ka meikha, bad ki kam kyntang jong ka ha ki jingkyrkhu kyrdoh ha ki khun kha, kiba pyniadei iahap ia ka jingiadei briew ha sla pyrthei. Dei na

ka longkha longman, ba la sain ia ka khein kha bà biang pura ha u Khasi, ban da khein da bishar ia ka sang sohpet kha, bym bit ba sang ban ia shongkha shipara kha, ban da thew da wet haba ia poikha shi bakha bad kumno ban kyndiah ia ki ñia kha ha ka poikha poiman jong ki khun kha ban kiew khlieb ha ka liangkha u da snugewthuh rub ia ka jingmaian jong u sohpetkha, ha kaba ka jingkhang khyrdep ha kane ka liang ka long kumjuh kumba sang ban ia poikha shikur. Kum kine ki jingkyndiah kiba u longshuwa u la buh naduh kulong kumah. Ki ioh ia ka jingkubur bad jingpynshisha jong ki stad da shem jong ka juk kaba mynta ia ka jingiajan ka snam na ka liang ka kmie bad ia u sohpetkha na u long-kpa. Kat kane ka kpait tynrai ba kynsai bad nylla jong ki kaba long ka jingshai ka bym lip bad ka jingshisha bym lah pynkylla, kaba la don lupa ha ka jingshemphang jong ka jaitbynriew ba rit paid hynrei kaba la longdoh longsnam ha u khun Khasi baiar bad jingstad khara jong u ban buh bad tyrwa ha ka pyrthei ba iai kyl-la jong ka juk mynta, ka kmie ka long ka nongmuna ba kongsan eh ia la ki khun. Baroh ka jingkoh-nguh, jingngeitsneng jong ki khun, ki shong ha ka buit bad jingstad ka kmie. Kino kino ki kam bad ki ktien kiba khlem don lakam na ka liang ka kmie kin plie shibun ki thaw wit ba har rukom ha ka jing-mut jingpyrkhat jong ki longkhun. Wat tang ki ktien iamai iania bad la u kpa ha khmat ka lyngwiar dpei ki la biang ban ai shanam "Ba la rem ka Blei na la jing". La jem ka rngiew ki khun bad la ioh pang. Ha kane ka juk bym khein sbai ia kum kine ki symboh jingsneng u longshuwa, ka dur long-mei longpa bad ki deiti ba kyntang ba ka poikha poiman ka dawa, ki la kylla noh tang kum ka kam shet khiew jakai ki khynnah. Namar kata ban ioh ia ka dur longmei ba biang pura dei ka ap—por ap-rta bad ym rwa jingmut da ki kam thawsha bad ki ktien bym shonghok shongnia. Ka kmie ka don na-markata ka kam kaba khia tam bad ka ram ba kyn-tang tam ban siew ia ki khun ha ki long iing long

sem ha ka jinglasynrop lang jong ki long iing longsem ban tei bad bei ia ka lawei ka jait byarjew.

Ban shu shim tang ia ka long kmie bad ki deiti jong ka ha ki long iing long sem kam biang satia, khlem da iathuh ia ka bor bad kyrdan u longkpa. U kpa u wan kum u khun ki briew na la iing ka kmie jong u, kum u shongkha Dei ma u, uba buh uba sei ia ki longshynrang longkynthei ha ka long iing long sem u Khasi. U long u nongai ia ka longrynieng, u nongkamai kajih, u nongpynbeh-pynsan, u nongkit u nongbah ia la ka lok bad ki khun. U synrap ryngkat bad la ka kmie ki khun, ha ka sneng ka kraw, ka buit ka bor jong u ban tei ia ka long iing long sem ha ka burom bad ka akor bad kiwei kiwei pat ki jinglong jingman. U don ka bor halor la ki jong ki khun. Ki kyntien ba ngi shait iohsngew ki long "U Kpa uba lah, uba iai". Ha kane ka liang ka dustur ba la 'sain ka da buh la ki dak ki shin kiba paw shynna ha ka jingiadei ka kmie kha bad ki khun kha naduh ba wan hiar pyrthei i long briew phrang sngi jong ka iing ka sem. Ka jingwan ai kait, bad jain-it jong ka kmie kha ka ai ka dak bad jingpynshisha, ba kum ka kmie u kpa, haba ryngkat ka kyrkhu kyrdoh, ka da tan rub ia ka rngiew u khun jong ka ban kiew ka sap long-kpa kumba la buh la tang u long shuwa, ba un da ioh ka lad ka lynti ha ka wad khih wad kamai ban biang ka bsa ka btiah, na ka dak jong ka kait ; katba ka jain-it pat ka ieng kum ka bor met bor mynsiem pyrkhat pyrdain ka jong u kpa kan da kiew irat ba un da lah ban kit ban bah kum u longkpa ba shisha ha khmat la ka rympei iing haduh sha bar ka pyrthei. Kine ki long da shisha ki jingmut jong ki jingwan ai, hynrei ki kit ia ka jingmut kaba jylliew ha ka long iing long sem u khun Khasi baiar. Ha la iing lok iing khun pat, ki kynum ki iing bad ki kynsi jong u, ki da kyntiew burom ia u, bad kim ju leh khlemakor—kum u kpa ka iing kat kum ka dustur, u don ia u pud u sam ha la iing khun

bad um ju tuklar ne mushlia ia kam kur ka tnga bad ki khun lait tang ka kam khun kam lok jong u Don ki bynta bad ki khep ha kaba u kñi bad ki kynum jong u, ki ju shim jingmut bad ia syllok bad u, ha kino kino ki kam kiba ki sngew donkam. Lada ka long kumta, ngi dei ban sngewthuh ba u longkpa u la kiew la san ha ka sap tipbriew-tipblei bad ka tip-kur tip-kha bad u la pyniaid ia la ka jinglong-kpa ha ka dur bad ka dor ba shisha bad bymthoh bria ban ioh ia ka jingshaniah jong ka jing kur ka lok jong u. Kumta ki longshyniang ki dei ban kilan ia la ka dur longkpa kat kum ki jingthmu ka dustur ban kiew ka kyrdan longkpa ba shisha bad ban sah khara kumba mut bad ba la thew ki longshuwai.)

Ki jingkylla ka por bad ka jingkiew irat ka stad ka nang, bad ka jingroi ha ka jingshem ki stad saian jong ka long iing long sem, ki tyllun sted katta katta Ki la kynting bad ki dew jong ki ruh ki la lyngshop ban pynkyndeh ia ki jingmut jingpyrkhat ha kane ka Ri baieit jong ngi ki Khasi. Ka jingkiew ka pule ka puthi ruh ka la ktik bad pynkhih ia ka mut ka pyrkhat ki samla Khasi jong ngi. Ki khubor antor, ki jingialang ban pyni nia, ia ka bit bad bymbit, ka bha bad ka bymbha, ban pynieng la ka nia shuwa ban sieh la ka rai, ki ia bunkam bha. Hynrei kaba sngewbuhnud, sahnud ka long, ba ym don satia ki ban shim la ka lyngkor bad lur ia ka dustur bad tynrai, hangno ka don ka wit ka wa bad kiei kiba pyntlot pynswai ban kyntu ia ka jingkit khlieh. Ka lawei jong ka jait bynriew ka shong eh ha ka mynnor, ka jait bynriew ka bymdon la ka mynnor, ka lawei jong ka ka long kaba dum bad kat kaba ngi leh kan wan rah tang ka umdum bad ka lehbieit.

(Ki long iing long sem jong ka juk kaba mynta ki la kylla ha ka pyrkhat pyrdain. Baroh ki dkhot jong ki long iing ki ia bynrap bad ai synniang khlem pynshongnia da ka thawstad ka thawnang ka jingiakawang ktich mar kylliang. Ngi la hiar ha ka jinglong wat la kiew irat ka stad ka nang bad ka kamai

kajih. Katba ka shemphang pat kam ai satia ja ka peiba bad ka bor jingpynshisha, bad ka wad ka iit hangno, kumno bad balei ka orpait ban pra La synshar da ka jingbymkohnguh ha ka mynsiem ki khun ki kti. Ka tieng burom ia la ki kmie ki kpa ka la phet jynduh. Ka rung ka mih ha iing ha sem kam bat shuh ia ka por ka samoi. Ym don shuh ka im sngi, ka im miet im kynta La mih satang ka pynjah burom surom ia ki long iing long sem ha khmat ka pyrthei, namar ki jingpynshoi ba sniew ha ka long briew man briew ki la jyllei bad mih kynrei Imat la kut lad wat huduh ki bor synshar ban weng, ban iarap bad ban iada.

(Ka juk kaba mynta ka da bun shisha shisha kita ki lad ki lynti ban pynjngi ban pynngop ia ki khun ki kti sha ka buaid ka tanglang, ka shandi mudot jong u aphin bad kanja, ka syad jong ka jingiakhalai, ki awria-awman bad kam ba shyrkhei jong ka kyrni uta u drok. La synshar u kulijuk bad ka hima khyndai pateng niamra ka la dawa bad dakhol ia ka longbriew man briew Da kumno kein ngin pakhang ia ki mynsiem ba lui lui na kum kine ki lyngshop. Kine barob ki iarap ki iatur ban iuh ban kyrthom ia ka jingsuk bad jingtngen jong ki long iing long sem jong ngi. Kumno mo kin sngew ki kpa, ki kmie tymmen jong ngi ba ngi la teimot ia ki da ka pynjah burom da kum kine ki jinglong bad jingmlien.

Ki longkmie bad longkpa ruh ki ia-noh la ka bynta ym ban tei ban shna ia kiba pra, bynrei ban ia tynneng bad kylleh bad ki jingiakhleh ba ka lyer ka wan beh, ban shim ba ka jingleh ka iadei bad ka por kaba mynta Ngi klet noh ia la u pud u jylli jong ka jingsngew Khasi bad ia ki dustur bad riti ba la pynkhamti. (Ha ka liang ki longshynrang, ym biang shuh u khiewshet khiewtiew, u khaw ka dohkha. Sa tang ka byrngia, ka mlien, ka brai kynsha. Ngi la klet ia ka rapbor ka rapbuit ha la ki ing ki sem

ba la thnem palat ki shoh rngai jong u khaw-yiang bad tynneng nongwei ba har rukom.)

Ki longkynthei ki longkmie kiba la kup lupa ia ka laitluid kat ka rukom Khasi, ki la kloi ban shim ia ka laitlan ha kiba bun rukom ki liang, kum ban phanang kylliang ia ki longkpa ha ka lyngkar ka jong ki, ki pyrthuh, ki tynneng oad ki kup rongphong, khlem pyrkhat bad pynshong ba ka thawnang ka jong ki ka kyrtoh lyndet sha ki khun ki kti ki bym tip ia ka hok ka pop ban muna na kine ki jingleh bad jinglong, kiba ym ju sot-jutang ha kin long kat kum ka sain pyrkhat long iing u Khasi. Baroh kine ki dei ki bynta ki synniang kiba ia kyntur ban pynsniew dur ia ki long iing long sem na kaei kaba ngi ju long ju don, kumba mut ba thew ki longshuwa.

Ngi dei ruh ban kynmaw, ba ki rympei iing, ha ngi ki Khasi, ki long ki shlem ban sain ia ka pateng ka jait bynriew Khasi, kumba sain ia u isbad na u nar ba khleh eitnar. Dei ki longkmie kiba tied tyrnem halor u rniang ban kyrsiew bad pynkynmaw kyndiang ia la ki khun ha ka jinglong jingmau kat kum ka pyrkhat Khasi. Ngi dei ruh ban kyrtiang dien bad pynsngew ia la ka jingmut jingpyrkhat sha ki symboh ktien, ba la dulir u Myllung So So Tham (Bam kwai ha dwar U Blei) haba u shat ia ka dor jong ki longkmie kumne :

'U Syiem ba khraw na jngai Muluk,
U wad hangno ka iing ba suk'

'Ka Mei ka Iaw ka don haei :
Ka shong hapdeng ka Lyngwiar Dpei'.

Na kum kine ki symboh kyntien, u Myllung u song u teh ia ka lyngwiar jong ka long iing long sem, ba kan don ka jingiaid beit iaid ryntih, ka jingsuk jingsain bad ka jingiaphylliew jingmut kaba biang. Kine hi kin pynphuh ia ka iing ka sem, ym tang

ban shu tei pynitynnad ia ka da ki tlar thaw kti ba har jait bar rukom. Dei ka jinglong jong kito kiba mih na ka iing ka sem; ki ban pynshisha ia ka long iing long sem. Kane ka dei kaba kongsan eh kaba dei ban synshar ia ka poikha poiman, shuwa ban kiew ka teh sai-iong sai-saw. Baroh kine ki jinglong ki shong ha ki long kmie jong ngi, kum kita ki kongsan ha ki rympei iing Ka spah bad ka kyrdan kim long satia ki jingpynshong ki ban kit ia ka dor kaba shisha. Para ba ia biang pylla, khnang ban biang ka rung ka mih, ban ia khleh u 'sai-jain sai-nep, u synniang u bynhei.

Kumta ka pyrkhat tynrai u Khasi ban seng long iing longsem ka long kaba u da thir da thain. u da buh da pynieng ban pynshongblei ia ia ki rympei iing ym tang ban bsa ia u sohkhaw-blei ha ki long shynrang-kynthei jong ka iing ban tei ia ka longrynieng jong ki, namar ka kut baroh tang ha ine 'i jingong :-

Ka spah, ka phew, ki jingkynshew,
Ban tei la iing, lynti ki kdew,
Jinglong mynsiem ka tam ia niew,
Ba ki spah blei kin ri, kynshew.

***

(IV)

KA THANG MET-IAP

1. Long shuwa Khasi ka sap ki phong,
Wat la stad kot bad ki kam don,
Ki stad da U shisha ki long.
Ban sain dustur bad ki rukom,
H'u paid Khasi ba kin pynphong,
Kynthong shisha ka im junom,

2. Khana thub tang bad ki parom,
Na kut mariang ba la suitrong,
Jingmut jingsngew ba la pynshong,
Ia jait bynriew ka da pynlong.
Ka nam jingpher ka kiew la thong.
Na kut sawlyer pathai sawdong.

3. Shongkai byrngia kumba ju long,
Khana ialir te ym ju don,
Ha 'sai muka bsiat thymbrong,
Khana thub tang bad ki parom,
Hikai, batai, da sap, da phong,
Ka sain dustur ba u la prong.

4. Pynkhuid metiap, kumta ka long,
Ha mut ba sngew kumta u khnong,
Na mei mariang, ka suin sawdong,
Ka ring jingmut ba u syngkhong.
Ka pynieng nia ban da rasong,
Ka bit, ka bha, khlem kylla rong.

5. Ha sur bajem u 'saimuka,
Da jingkynud ka duitara,
Khana parom shat jingshisha,
'Balei metiap, u thang ia ka'
Kane dei kein ka thubkhana,
'Jubab baphi, ngan ai mynta'.

6. Hyndai shisien sngi u Hynniew,
Longkmie u sien ha Mei-ramew,
Khaiar khapaid u da pynsngew,
Da lai ki khun kynthei u niew,
Ka sngi, ka um, ka ding, u thew,
Ban ngam ka mut, khana u kdew.

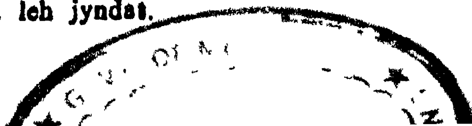
7. Kum khun Nyngkong, ia Sngi pynshong,
Ba kan ri iing, la suin, shajrong.
Katba ka Um kan ker sawdong,
Ia ka pyrthei kaba ngi shong,
Kumba ka Ding khatduh ka long,
Bad khun bynriew ban sah junom.

8. Da kine lai u shat jingshai
Ia jingshisha kaba un ai,
Ki deiti hok jong ki pynshai,
Jingshakri hok ba kin pynphai,
Kat kum hukum, ka bor la 'ai,
Da mang bynta la sieh ka rai.

9. Katba kamram ia la ka kmie,
Ban pynkhuid iap khlem da bate,
'Pynkhuid metiap' kumta u plie,
Ka tynjuh bor, da lai kine,
Burom khatduh ia la ka kmie,
Ka jingshisha ba un khyllie.

10. 'Kum ka phrangsngi i mei', ka ong,
'Pynkhuid metiap, ha nga ka shong,
Para jong ka, ki kohnguh ngon,
Da la kjat sngi ban thang, ka lon,
Kylla kadiang bad sha kamon,
Pynban metiap shu sah myllon.

11. Kumba leh bein, kumba leh sat,
Tang thangiong sngi ha snieh ka shat,
Katba pynkhuid kam lah jynrat,
'La rem ma nga', ka ong artad,
Sha suin sabit ka kiew hi bak,
La ki para ka leh jyndat.

12. 'Dei sa ha nga mynta shisha',
Ba dei ka pdeng na shipara,
Da ka um ksiar, ka um rupa,
Metiap ngan sait ngan pynkhuid bha,
Ym kum, kong Sngi thaba, tyrha,
Ba la suitrong thangiong kynsha'.

13. Da at phyllung, ka um ka shop,
Metiap ban peit la i sangsot,
Lyngshop, pashop, lyngngeit ka khniot,
Shiphang la per, shiphang la ngop,
Metiap bapli la mong la jot,
'Pynkhuid, ngam kot, Adur lanot'.

14. Khatduh khatwai ka jingtynjuh,
Ka hiar ha Ding, para khatduh,
Ka ruh, da pan, da dem da nguh,
La ki hynmen kam thom kam iuh,
Deiti ban leh da lang sngewthuh,
Ia la ka kmie kamram khatduh.

15. Kumta ka ding ka sdang la kam,
Da suki jai, ka meh ka kiang,
Ia mei-ramew ban kylla thang,
Ia ka metiap da lum, pynlang,
Ha ban da jliah tyllaw ba klang,
Sa tang dpei, rynga ding ki lang.

16. Bishni, pihuin ki sdang ialuh,
Ia ka bapli para khatduh,
Katba maka, da tieng, khynniuh.
Ka phet, ka rung katba kynduh,
Ha maw, ha dieng ka leit bsuh,
Ba sngi, ka um ia ka, kin iuh.

17. Ka Ding la jop la jingtynjuh,
Metiap mynta ym iohi shuh,
Da kumta kein longshuwa u buh,
Ka jingpynshai, ka jingsngewthuh,
La stad da tit, u da iathuh,
Ba ding lehrain ia Sngi jynduh.

18. Ha ka dustur, u wet hi triang,
Da khuid suba ka 'mei mariang,
Ka kpoh ram-ew da lait ki phniang,
Shi har jaka ka bit, ka biang,
Ia ka mariang da siew kylliang,
Ba kiba im lait mangkariang.

19 Bynriew u don ka Nongkylliang.
Ban ri pynkhuid ia ka Mariang,
Namar, maka ka siew pynbiang,
Laiphew jingthaw b'la buh hi riang,
Kum Syiem jong ki, u dei ban siang,
Um dih, umtong ba un ioh diang.

20. Na baroh pung bad ki shyngiar,
Kiba mariang ka sei ka jiar,
Ba khuid, suba nylla, kum ksiar,
Ban da pyrkhat ban da husiar,
Jingleh, jingkam ba dei ban kiar,
Kum u longsyiem ba bat iktiar.

21. Ka sain dustur shuwa ban buh,
U pynshongnia, por ym kajuh,
Lawei, la dai ban ym tyngkhuh,
Dawa longdien kam ai khawduh,
Ka jingshisha bym dei ban iuh,
Ba nongrim iing, kin ym ioh shuh.

22. Ka thang metiap kaba paka,
Rukom ba leh da pher shynna,
Ym tang ban leh madei mata,
Burom ba iap da khraw shisha,
Ka kpep jingthang u da shna bha,
Ban don burom ban ishongkhia.

23. Ia kpep jingthang u ker, u da,
Da salusaw ne muhmor bha,
Kito b'la dap san phew ryta,
Nalor ka kpep ker shanduwa,
Ban pyniapher tymmen, samla,
Ba ioh bakot siar kait ki shna.

24. Ka la ju don ha por mynshuwa,
'Thang lyngkhason', ki ong ia ka,
Ba ia siarkait sop ksiar, rupa,
Da ksiar, rupa kaba nylla,
Ban long jingleh burom shisha,
Katba u shnong iohnong na ka.

25. Da riti shnong u la pynshong,
Ka jingiarap ba dei ban don,
Dieng thang, diengrieng kum ka rukom,
Dei lad jarap da bor ka shnong,
La duk la rit, riewspah kam shong,
Ha juk mynta la pher syndon.

26. Kumba ju long pynkham pynsoh,
U shnong u thaw ia ka u ioh,
Ïngiap synniang ka da pynnoh,
Snap ksiar rupa na met baroh,
Ki kylla thang ki shim ki ioh,
Ym don pynshoi leit tih leit kloh.

27. Ki kher, ki mer bym dei Khasi,
Da lap da riew, ia thang jong ngi,
Ba don burom da kynthoh ki,
Wat la ma ki, thang kumjuh hi,
Rukom pynkhreh, pat ka jong ki,
Da pher kum Mihngi na Sepngi.

28. Adong kumta u shan ka nia,
Da sap tipblei ba la san bha,
Ha khmat u Blei pynsngew ia ka,
Ba dak ki shin, Un pynpaw bha,
Jutang ïateh Un sei un phla,
Para ba im ban lait khura.

29. Ki dak ki shin na ding ka kpep,
Lad jingiathuh na sha lyndet,
Balei ka ding ka meh ka lep ?
Ka iing nongiap kam dei ban klet,
Ka dem, duwai bad ka Ngahlet,
Longdoh longdam ban ym wan shet.

30. Sa kawei pat ba ju wan jia,
Ba kylla thang ka pynshisha,
Lada metiap kam ing kam pra.
Ioh don sahnud, sahdiaw shisha,
Na iing ba iap ki wad tynna,
Duwai, phirat, ki kren khana.

31. Da thang metiap longshuwa u phla,
Ki dak ki shin pule nargta,
Da on japha jasiang lai wat kylla,
Ki kam la beit, baroh la bha,
Jingsuk jinghun ngi ioh shisha,
Mynsiem ba iap la leit suk bha.

32. H'ba iap mynsaw, tyr-ut ka on,
Ha tnum tyndai pynrung kam long,
Ki mait tyrut ban ym urlong,
Ki thang kumjuh, lait, thang leit on,
'Thei lud, longkmie dangkha, dang long,
Kim bit shisha pynkhein adong.

33. Kyndiah kyndong kat kum rukom,
Longkmie armet bymbit leit on,
Ba ia jingim ban mih, ban long,
Ioh wan kyrtep, kylla khongpong,
Jingim jingiap ia khleh kam long,
Da kynmaw phi, ki thei, ki kong.

34. Haba ki wan blei heh, blei rit,
Khasi ki ong 'thylliew, 'pyrsit,
Lada jingiap ka ioh ban kjit,
Ban thang mardor, ki sieh bymbit,
Ap por ban thang ioh ki pynwit,
Da tep shipor, rukom ka bit.

35. Nongrim kumta u sieh u shim,
Ka sain dustur u mynbarim
Metiap ban thrang, ban paur ban ring,
Pyrkhat kylla shuwa ba kin khring,
Shi sur jingbit para ba im,
Ia u longdien ban lait jingtim.

36. Na i parom jong ka mynnor,
Kaba u suit ha tyndong shkor,
La stad da tit, u pynshongdor,
Ba jingshisha ka long khamkor,
Ia ka mynta da ai ka bor,
Ba stad da kot khein kylla dor.

37. Mynta ngin kren Mariang sawdong.
Kumjuh pyrthei kaba ngi shong,
La mih la shlei bun ki jingong.
Ba ia saw lyer da bih la phon,
Da jingleh briew ba har rukom,
Ka 'lei mariang la thut, la dom.

38. Bynriew um ioh kumba ju long,
Lyer khuid ban ring, jaka ban shong,
Kumjuh umdih bad ka umtong,
Mano ba suit jingleh byrtong,
Dei bynriew hi, ba thom la mon,
Jingshai nylla khlem da pynshong.

39. Phud um, phud wah la ker tawah,
Da iing ki briew ban shong ban sah,
Katba ain shnong Khasi kam shah,
Thynrei pyrsit, 'niangriang kan rah,
Ki spah mynsiem kumba khat prah,
Longshuwa u buh ka sneng ka bthah.

40. Shano ki ain riti, dustur ?
Baroh la pol ha ka bakhur,
Poi-ei khyllah u la wan shar,
Ban biah phongrai, riti dustur,
Ym tang ia Ri, u pynsniew dur,
Da shim kabu, u da kyntur.

41. Ki 'rangkyn-ih – ki 'rang phawar,
Ki rem rympei, ksan ha dorbar,
U kyndangkwah da sted u par,
Ka Ri la duh la jingsynlar,
U paid Khasi la sah bijar,
Wad daw da ieng, ban kem ka lar.

42. Ha juk mynta, pyrta, kynkaw,
Mariang da bih la ber la sar,
Ka pang ka jhia, shitom, jynjar,
Ia khun bynriew ka la wan sar,
Khiah krat khiah-stang la duh la niar,
Khyllah jingpang ki la wan paw.

43 Ki stad da tip ki ieng wad daw,
Pynkhuid mariang, la dei ban sar,
Jingshai Khasi ka la wan paw,
Wat la umjer kylla iynhaw,
Da phai kylla ban loit ban law.
Ka pang, ka jhia, shitom, jynjar.

44. 'Sa shisien pat kin win ki khlaw,
Sa shisien pat kin khih ki maw',
Sur u Myllung kin theh kynmaw,
Ban pynum hin ki dohnud maw,
Jingkhuid ka Ri baroh ngin shaw,
Pyrkhat nongwei baroh ngin law.

(V)

'U Khun Ki Briew' - U Kpa Ka Ing

Ki ktien bad ki kyntien, ki long ki symboh ksiar-symboh rupa, ki kit ia ka jingmut ha uta ne kata kiba ioh pdiang ia ki tyngba ki tyndong shkor bad ngam ha ka jingmut jingpyrkhat. Ki longshuwa man-shuwa jong ngi ki long shisha kita kiba la san bha ha ka thew ka woh ban pynshong ia ki ktien bad kyntien kiba ki kren. Don ki ktien kiba ki buh kiba kit ia ka jingmut ban pharshi. Shisien sngap bad shisien iohsngew te la biang hi ban kiew ka niew, ka khein kum ka kren bein ne niewbein. Hynrei ynda la kiew ka pyrkhat ka pynshong ngin shem ba ki kup ki phong ia ka jingshisha kaba khia tam. Mynta ka la dei ka por ban ia thew ia woh ia la u thylliej u sabieng ban sawar ia ki ktien bad kyntien kiba da kit ia ka jingmut ba shisha bad kiba ia hap dur bad ka pyrkhat u Khasi. Kumta, ngin ia pylla ia kine ki kyntien—'U khun ki briew'—'U Kpa ka Iing'. Ngin da ia ngam iatih jylliew ia ka dor ba shisha jong ki. la ki thew ia ka ba bha ne ba sniew. Aiu ki don ban siew bad ha kino ki khep ki long kiba leit siew, kat kum ka pyrkhat ka pynshong u Khasi.

Ha kane ka liang, ki kyntien 'U khun ki briew' bad u kpa ka iing', shi beit shi lynti baroh ar, ki thew beit siak ia ki longshynrang Khasi. Ki da pyn-ngam ruh ia ka pyrkhat ha ka dur bad kyrdan ki longshynrang, kiba iadei bad ka longkha longman. Kane ka ia wan dur ha ka kam shongkha shongman bad ki iadei ha ka iingkha ne iinglok iingkhun, shisien sngap ba ka kha ka man kan pynmih ne kren ia la u shongkha, kum 'u khun ki briew', te, la sngew tohmet pala'. Kum ban shu ia mir pyrkhat bhat bhat te la siew jubab pat da kaha ong artad 'ba ki khun ba la kha pat', kine baroh ki jingia-

kyntu ktien ki long tang ka kren jyndat khlem ka pyrkhat.

Hato ban kren ia kitei ki ktien ka biang ka beit ne em wat la ka sngewbriew ka shon ka thar, hynrei ka jingshisha kaba la pynshong ha ka jingmut jong ki, ka shympiar ia ka longkur bad ka longkha, kaba u longshuwa Khasi u la pynshong hara ia ki. Kine ki ten ruh ia ki shi jur ban don la u pud u jylli ha ka jingiadei jong ki. Kata ha ki kam shimet jong u longkpa, ban lait na ka jam pud, namar, ma u u long na kawei pat ka jait Ka Kur, kane ka long kat kum ka dustur khein kur khein kha ki Khasi. Ym lah bad ym bit ban shu leh pynkyrsum ha ki bhah bad ki bynta kiba ia dei bad u pud u jylli jong ka iing kur jong u. Kat kum ka longkur jong u, kum 'U khun ki briew.' Kumta ia 'U khun ki briew' la dei ban pynsynrap noh bad U kur kiwei', khnang ban kham pynjem ka sngew bad ban da shat ruh ka mut ka thew. Kane kan pynpalei ruh ia u nongshah kren ha la ka jingmut jingpyrkhat ba un da phai kylla la ka rwat, la u dei ne um dei ban thew ban bat. Kata kaba kren ne pynmih ia ki ka dei ban da pynhap, pynshong bad pyniawan, ia ka bit, ka biang, ka beit bad ki khep, ki bynta bad ki liang, shuwa ba u thylliej un sawar ban kiew ha ka shyntur bad ki rmiang.

Kat kum ka pyrkhat ki longshuwa bad ka sain dustur longjait longkur, kaba iasoh ruh bad ka longkha longman, na ka leit kha ha ka longbriew manbriew ki Khasi, la ruid ruh ia u pud u jylli jong ki lyngwiar kiba kdup ia ki kam kur bad kam kha, na ka liang u shongkha, kum u kpa khnang ban ym long makna ka kyrdan longkur bad ka longkha Ka pakhang ruh ia ka leh ruma rutit kaba iadei bad ka niam shi-iing shi kpoh jong u longkha longman, ne 'U kpa ka iing'.

Kat kum ka jingngeit tynrai ha kaba la ka niam

Khasi la pynshongsbai, ki rukom pynleit ki pher na kawei ka iing bad kawei pat, kumjuh ka kpoh. Hynrei baroh ngi dei ki Khasi, kumta la seng ia ka riti jong ka imlang sahlang ban da beit da ryntih ha shi tylli. Baroh mangi, ngi ia iohi, ia tip bad ngi pynhap la ka sngewlang ban ia bat ia khein bad ia bud. Kumta na ki jingiohsngew kylliang ngi tip ki don ki khep ki bynta ba la khang "Bym jubit". 'Bym bit' ba ka liang ka leit kha leit man ki longshynrang jong ngi. Kaei ka jingpynshong jong kane "Bym jubit" - "Bym bit". La khang bym jubit, ba u kpa ka kmie, ki meinah meisan, ki hynmen para kynthei jong u Rangbah ban leit on ia u sha iing ka kynthei, laitnoh, ki hynmen bad para shynrang bad ki pa khynnah, pasan jong u bad ki kñi kur. Kane ka mih namar ka kam leit kha leit man, kam pynkut noh ia ka longkur jong u khun shynrang Khasi, na la ka iing ka kmie ba kha ia u. Ki Khasi ki ong ba lada leh pyrshah ia kane, ka long kumba 'ai khawduh' ia ka longkur jong u Kane ka bynta jong ka rukom Khasi, ka la biang hi ban ai sabut ba u dei 'u khun ki briew' bad 'u kur kiwei'. Ban shu leh pyrshah ka long ka bymbit bad kam ia hap bad ka rukom tynrai u Khasi.

Lada ngin ia ngam lei lei sa sha ka liang ka kha ka man kat kum ki jingdawa ka rukom pynleit niam u Khasi bad ki jingteh lakam ia ka, na ka shongkha shongman bad ka jingiadei kha dei man te la khor palat ki kyntien. Ka niam ka rukom ka dawa ia ka jingim tipbriew ba kynsai ha ka dur bad kyrdan longmei, ha tynrai jingngeit u Khasi, kiba ym don dieng kot uba pura ban thew ia ki jylliew jingmut jong ka khamtam baba ia nujor bad ki jingleh makna bad thawsha jong ka juk kaba mynta. Ha ka por mynshuwa, ha kaba ka kynrong shyieng, rah shyieng bad ka thep mawbah, ki dang ieng rasong bha ha ka pynleit rukom u Khasi te ym long ban ia kren. Ka lok kam lah satia ban ia poikha shawei pat, katba kam pat pynphai ia ki shyieng u longkpa ba la khlad sha

iingkmie iing kur jong u, kano kano ka palat paliang ka kiew ha ki kyntien jong "Ka klim iap' kam lah shuh ban pynphai ia ki shyieng u longkpa. Lada don ki khun ki kti kin pynphai pat ma ki sha ka kuwe kha bad niakha. Lada ym don khun dcn kti, ki kur uba iap kin leit shim hi na ka jaka ba la buh bad leit pynlang pat ha ka mawbah jong ka jait hadien ba la sait ia ka kli n jong ka kha. Kane ka rukom leh niam leh rukom ym tang ba ka pakhang ia ki longkmie hynrei ka da pynsan ruh ia ka sap tipkur tipkha u Khasi. Ka da pynpyngngad pynkhiah krat ia ka longbriew manbriew. Ka da pynioh ruh ia ka shongdonburom donakor ha ka imlang sahlang bad ka da weng ruh ia ka byrsieh bad jingpynwit ha ka jingiadei Nongkha bad Khun kha, kum ki pateng ka jait bynriew hapoh ka niam tipkur tipkha.

Ka ain briew ba la sain, ka teh rub lada ka poikha bad leitkha ka long hapoh ka dustur tynrai ka kha ka man kam ju lah ban ai aiahan ha iinglieh iingsaw ha kano kano ka bynta ia lā 'u kpa ka iing'. Kane ka wan rah ia ka sah lang ia la ki khun bad ki nongkha. Kumta ka ain briew u Khasi ka da kup ia kiei kiei kiba ia biang bad ka kyrkhublei ban neh ban sah ka jingiadei briew, markyllaing ym tang shi khmat shi lynti, hynrei pateng pakit ban pynioh ia ka jingkyrkhu ka Hok bad U Blei ka da siew ruh ha ka longbriew man briew Khasi han lait na ka kynnoh bad shah kynthoh.

Kumba u Khasi u kyoh ia ki longshynrang kum 'U khun ki briew', u da kynthoh ruh ha ki longkynthei longkmie ia "ka klim iap". Tip mynta pat ba la ia iehnoh ia ka pynlang shyieng ha Mawbah da ka mationg aiu pat ngin ia synrap ha ki longkynthei jong ngi ban kham palei bad thanda ka longbriew manbriew. Lehse ka juk kaba mynta ka nang shat peiba ia ki thala ki jong ka kiba ki longdien jong ngi kin sa ioh ban buh bynta. Kitei ki symboh kyntien ba ki la buh naduh mynshuwa, ki longshuwa ki la pylla bha ia ki kumba ka leitkha bad poikha kin da suitkha ha ka mynsiem jingsngew khara, ki longshuwa kj da bhet ruh ia ki khep ki bynta ba ka jingiadei

kur bad iadei kha kan da iaid beit, iaid thikne. Bad haba bishar bha ia ka jingmut bad jingkhan jong ki, ka rieh ka jingshisha ha ki. Wat ha ka juk kaba mynta haba la khleh ka kylla ba bun rukom, ka snam jong ka jingsngew khara te ka dang don hi ngut ngut nget nget ha ki bynta bynta. Wat ha ki kam kiba iadei bad ka wad longksan pyrthei ruh ki hap ban da phai sha la dien traj.

Kumta ki kam kiba ia dei ia shimet bad shilong-rynieng jong ki longshynrang longkpa kim ju leh ha iing ka kha ka man, hynrei ha la iing ka kmie, ka para. Kumta ki kam kiba iadei bad ka ksan rngiew ia 'u kpa ka iing'-ka mait tyrut namar kano kano ka saw ka sian ka ba wan jia ryngkhat bad ka jing-ainguh ia la ka Blei iing, namar kino kino ki jingkyr-khu ba bha ne ki jingiapan halor u longkpa bad ka ainguh aidem, ki dei ki kam jong ka iingkur iingkmie. Dei ha kiba kum kine ki kbep bad ki bynta ba ka kha lane ka iingkha ka pynmih ia ki kyntien 'U khun ki briew' - kum ban mut ban thew ba ka iingkha kam don bynta kat kum ka riti dustur. Namar ka jing-ngeit Khasi te tang kawei salonsar, katba ki rukom *pynleit niam pat ki pher na ka iing na la ka kpoh.* Lada kwah ban kham ia ngam ha kane ka pynshong *hara ia ki kam kur bad ki* kam kha bad ka jingpyn-kyrpang ha khleh khawlang, ngin hap syndon ban ia tih ia ki jingleh rukom jong ka myonor kumba la buh symboh pyrkhat u mylliung So So Tham ha *Ki sngi Barim u Hynniew trep* "La pher U dkhot kawei ka Niam". Nangne ka shan triang ia ka nia ban da iaid kyrpang ka kam kur bad ka kam kha ha la ki jaka jaka. Dei da kumta ba ka iing kha kam lah ban pynleh ia ka niam jong u kha ne 'U kur kiwei'.

Ha kane ka juk kaba mynta bad ki jingngeit kiba pher ruh, ngi ju iohsngew ba don ki long iing long sem ki bym lah satia ban sait ia la ka jingsngew khara lait satang katto katne, kiba nud shisha kiba da iuh-roit ia ka ktien sneng ki long shuwa, khlem pynshong

satia ia ka snap paka nylla. Kino kino ki jingthmu ba bha ha ka longbriew ki long kpa ki dawa ia ka kyrpad kyrpon na ia U Blei babha na la ka Rympei jong kata, kaba la pun la kha. Kino kino ki jingkyrkhu babha ha ka longrynieng ki longkpa, ki dawa ia ka jingainguh aidem ia la U Blei, nongsam bynta ha la ka lyngwiar jong ka iing jong kata kaba la pun la kha.

Ha ka juh ka rukom kino kino ki jingkyrshem bad jingwan kyrtep jong ka pang ka jhia kaba ka shem lad ka stad briew ka kiew ha ka kutlad, ka dawa ban ieng wad daw bad hangne ruh dei ka iingkmie iingkur ban ieng ka khein ka bishar ia ki longkpa. Kumba ka tynrai jinglongbriew ha sla pyrthei la pynhiar na ka daw bad ka Hukum, ki jingjia ba ryngkhat ka saw ka sian kim don hok khlem hukum ban jari ia ka jingjot ka doh ne jingduh ka mynsiem ksiar mynsiem rupa, lait satang ba la thoh Hukum. Kumta ka iingkmie iingkur ka don la ki deiti ban leh namar ki longkpa. Ban ksan lei lei ia ka rngiew ka jong u longkpa te la sngewthuh shisha ba ym bit ban leh ha la iing ka kha, ka dei shi beit shi lynti ha iingkmie jong 'u khun ki briew'.

Kumta ka jingkha iingman kim ju jam-pud ban leh ne pyndep ha kine ki bynta, wat lada ki leh ruh kam soh satia lane ka long tang ka leh ruma rutit. La sieh ka longkur bad longkha da ki longshuwa haba ryngkat ka pynsngew pynsngap bad la U Blei ba kan da shong hara. Kumta wat la ka sngew ka khia bad da sngew tohmet shisha ban sin kyntien 'u khun ki briew' ia u longkpa, hynrei ka kit ia ki jingmut tynrai. Kine ki dawa ia ka ktien bad ki kam, ki ban pynkiew ia ka 'suit kur' bad 'ka suit kha'. Ki pynkiew ruh ia ka kyrdan longkhi bad longkpa jong ki longshynrang Khasi. Dei ha kiba kum kine ki khep bad ki bynta, ba katei ka kyntien ka mih ym ban niewbein ia ki longkpa hynrei ban pyniadei bad ki bhet ki bynta kumba la sain la buh ka Dustur kheinkur kheinkha. Khnang ban da soh ka leh briew, ban kyrkhu U Blei

bad synran ka Iawbei. Kane baroh la buh la pynshong ha kata ka jingngeit poi Blei u Khasi. 'Ha sla pyrthei don iing i mei, katba lawei mynsiem shong bad lawbei ha Dwar U Blei' ('Ka Blei iing'-na ka Kot *KABA PHI TIP*).

Ki kyntien ba ia mir jingmut lang ha ki longshynrang bad ia iaid synrop bad 'u khun ki briew' ki long ruh ' U kpa ka Ing'. Kine ki kyntien ruh ki thew hi ia (ki longshynrang Khasi kiba la leit poikha poiman bad ba leit shong leit sah sha iing ka kha ka man. Ka kdew ruh ia ka jingiadei jong shi-iing shisem kata ka lok bad ki khun. Lada ngin pynshong ia ka ktien 'Kpa' ban thew ia ka jingmut ha ka pyrkhat sain dustur - ki ieng ia uta u Rangbah uba kit ba bah, u nongpyndap-pynbiang, u nongwan ai ka bam ka sa. Kire baroh ki kdew ia ka bor, ka lah ka iai jong u longkpa, ha ka ban kamai kajih, ban biang u khiewshet u khiewtiew bad u khaw u dohkha ia la ka lok bad ki khun. Ha kane ka liang u kpa ka iing u don ka jingkit khlieh kaba beit bad kaba thikna, ban ym hiar ka kyrdan longkpa ha la iing khun iing tnga jong u, ban ioh pat ia ki kyntien khusnam na iing ki kha- "Uba lah uba iai" ka long iing ka shong ha ka bor bad ka dor jong u longkpa, kum 'u kpa ka iing' ka sakhi ruh ia ka jingroi jingsan jong u ha ka buit ka akor na ka liang ka tipkba ban ym tuklar ne mushlia ha ka kam kur jong ka iingkha jong u ban lait na ka Nongkylliang ha la iingkur la jong. Kumta u kpa ka iing, um lah satia ban tuklar ha ki kam leh niam ne leh rukom. Ka poikha poiman ha la ki khun ki kti, ka dei ka kam jong u longkñi ka iing lok iing khun jong u. Ka dustur ka la ruid ia u pud u jylli jong ki ar tylli ki kyrdan jong u long kñi bad u long kpa jong ka iing ban iaid beit iaid bha ka long iing long sem. Baroh kine ki ia pyndap markylliang, la ha ka jingdap jingbiang, kumjuh ki jingpynleit niam leit rukom ban tei ia ka jingsuk ki long iing long sem ha ki artylli ki pylla jong ka bor u kñi bad u kpa.

Ka sain dustur Khasi jong ki longshuwa Khasi ia ka dur u longkĥi bad u longkpa, ka kit ia ka jingshai jong ka sain pyrkhat kaba la ksan pyrthei bha. Kam don kano kano ka jingkhate ia ka longjait longkur jong ki. Ka pynkup pynphong ia ki hok bad deiti kiba la jylli ban pakhang ia ka lah shiliang bad ka jingpashli Ka teh ruh ia u pud u jylli ha ki ar lyngwiar jong ki kam kur bad kam kha jong ki Kum ban kyrshan ia katei ka jingshai nylla ngin ia shim nuksa noh khyndiat, na la ki para kher para mer ba iajan bad ngi kiba shim jait na u kpa. Ha ki kam poikha poi man iong ki te ki khun kynthei jong ki ki hap ban leh ia kata ka riti dustur jong ki kaba ki ong 'Kanyadan' kane ka mut ba ki kmie ki kpa ki ai khawduh ia la ka khun sha u tnga jong ka, bad kam don jingiasoh ei ei shuh bad ka jait jong u kpa jong ka. Kumta ki kynthei jong ki ki hap ban kyndat ia la ka jait, ka kur ka jingiadei doh dei snam, na ka iing ki kmie ki kpa kum ban kyntiew duh jait. La kum kata ka sim pheonix ban wan pynkha thymmai ha ka jait ka kynja jong u kha u kurim jong ka. Ha ngi ki Khasi pat te kam don satia kum kata ka tan rukom, ka ban sait ia ka longduh longdam shiliang. Ia kane ka jingshisha bad ka jingkhraw pyrkhat la nishan da ki rukom jingteh, kumba la batai ia ki kyntien jong ka 'Bym jubit" bad 'Bymbit' ban da bud da leh ha ka poikha poiman.

Kawei pat ka jinglong kaba don ha ka sain dustur u Khasi ka buh ruh ia ka poikha poiman jong ki longshynrang jong ngi bad ki kynthei bym dei Khasi ban ym khur jait sha la ka jait jong ki na kum kine ki longkmie. Ka dustur ka buh ruh ia ka tang jait ia ki, kum ki longkmie sei jait thymmai, khnang ban ym sait ia ka longduh longdam jong ki, ka ban da iahap bad ka ain briew bad ain Blei, ban da long ka khein kur khein kha ia ki longkhun pateng pakit kat kum ka dustur u Khasi. Hangne ngi iohi ia kata ka jingshai jong ka jait bynriew, bad ki riti ki dustur kiba leit siew la ha kano ka khep ne lynti kaba ka longbriew ka ia kyrshem kam don kata ka jingkhang

khyrdep khlem da pynleh bad pyndep ban weng ia ka sang ka byrsieh kaba lah ban kyrtep ia ka jait bynriew hi.

Ki kyntien jong 'ki ar liangkur', 'ar liangkha' pyndap pynbiang Mar kylliang' bad Biang pylla' –ki ieng ia ki jingthmu ba la sieh ha ki nongrim ba khlain, bajwat, ba ia hap bad iadei ha ka ain briew ain blei, ban suk ka longbriew manbriew ha sla jong ka pyrthei, muluk jaka jong u Khasi. Ka da sakhi ruh ia ki kyntien "Ka Ri ki ryngkat bor". Ha kaba ia ka jingpynshong pylla ia ki hok bad ki deiti la dok, ba ka tarajur jong ka sain pyrkhat kaba nylla ka weng ka kyndat ruh ia ka leh madei mata, khnang ban ym makna ka jingleh briew ha ka longkur bad longkha Kino kino ki jingiabyrshem bad ka khleh khawlang kin long ki jingpbrang, ki ban ym lah sait ne pynkylla rong ne pyndub pyndam ia ka jingshisha, ka jingpaka bad ka jingnylla jong ka sain pyrkhat ha ka sain dustur seng Riti u Khasi. Ki jingthmu ki kdup ia ka jingbha, jingsuk bad ka jingpynthikna bad ka jingiapyndap mar kylla ha la i bynta bynta da u longkñi bad longkpa.

La sngewdei ruh ban kynthoh ba ki artylli ki bnoh jong u longkñi bad u longkpa, ki tei bad pynkhlain ia u kyrwoh jong ki tingkur bad iingkha ban kit ia ka jingkhia jong u tabah jong ka pateng jait jong ka jait bynriew Khasi. Ka jirghymkitkhia jong ki ar bynta ha ki deiti ba la pynkhamti ka dustur ki pyntlot pynswai ia ki long jing long sem lada ha kur ne ha kha. Lada tlot shiliang te la shu sapa, bynrei lada tlot jinglong na baroh ar, te ki long iing long sem kin troin ym tang ha ka spah pyrthei hynrei kin duh lehnohei ka iit ka khan ba kynja blei. Kan kiew satang ka kynnoh ka kynta da kaba kum kine ki jingpyrkhat bad jingpyshiardor kum ban ong. "Lada ngim salia ia la ka kur, la ka doh ka snam, katno tam ka jingkhein sting kan ialam ha ka iingkha iingman, haba ka jingud ka longsnam kam don".

Kumta, ki kyntien kyoh 'u khun ki briew' ne 'U Kur kiwéi' bad 'U kpa ka iing', ki ieng ki kit ia ki hok bad deiti kiba ki longshynrang ki hap ban ngam jylliew, kat kum ka jingphylliew mynsiem bad jingmut jong ka sain dustur u Khasi. Kane hi kan ialam kan hikai ban ai ksai ia ki ar bor ar kyrdan jong u Rangbah Khasi. U dei ban shim ia la ki hok ki deiti, da ka jinglong jingman, ki kam ba iadei ha ki ar liangkur ar liangkha kumba la buh la sain ka riti dustur. Kane ka jingsngewthuh kan wallam pat ia ka jingbha jingphuh jong ki long ing long sem, kan kyndat ruh ia ki jingiatyngkhuh jong ka pyrthuh ka pynbud bad weng syndon ia ka jingbymsngewthuh ne ka pyrkhat bakla bad kan pynshynrain ia ka iuhroit bad leh thombor.

Ki lyer jong ka jingsngewthuh bakla bad ki pyrkhat khlem pynshong ki wan ban khynra bad pynkynrong ia ki jingsngewbriew da har rukom. Ki shad bad pynbaiong ban huri hura, ha la iing ha la shnong, ka jingpynkhein ia ki dustur kan wan rah ia ka jingkylla dur kaba ym lah sait shuh ia ka bakla ka bakhur, kum ka jingbymduh ia ka longkmie longkur kum ka tynrai longbriew u Khasi. Ki longkmie bad longkpa ki don mynta ka kam kaba khia ban weng ia ka bor sngewthuh bakla ha ki longshynrang. Ia poi ka por ba ym dei shuh ban shu ieh ra, khlem pynbeit ia ka pashli ka bakla Ki jingngeit ki lah ban kylla, hynrei ki dustur bad riti kiba la teh ia ka jaitbynriew ki long ki stieh ban iada ia ka jingkyrpang paka, kumba naduh hyndai, ha ka mynta hadub lawei ladai.

Kine ki long ki kyntien pynsawa na ki riew tymmen ba rim kum I Rangbah Rash Mohon Roy Nongrum (Bam kwai ha iing U Blei) ha ka jingkren Sengkut Snem jong ka 23 tarik U Naiwieng, 1909 haba i kren ia ki longshynrang Khasi : 'Ki shynrang (Rangbah) jong ka iing ne shnong ki long ki nongpyniaid bad synshar ia la ka iing bad ia la ka shnong, haba kine ki long ki briew kiba don burom akor bad ba iaid ha ka hok. Ka iing ne ka shnong jong ki ka bha ka

miat bad ka roi ha ki akor ba bha. Lada ki leh sniew bad iaid khlem akor, la jot ka iing ka shnong''

Kam pher wat la kyntien ki siat ''U Khun ki briew'' 'U Kpa ka iing'. Dei ki synrop deiti jong ki ban kyntiew ia ka Nam 'Patsha Longkur', ha la ka jait ka kur bad ka nam ''U Kpa ba lah ba lai'' ha la ka iingkha iingman.

Long briew ki 'Rang ka phot, ka smiej,
Ar liang syrti la shut longbielj,
Riti, dustur baroh ngin ieit,
Ban shai umdum, ban phet longbielj.

VI

Ka Kha Ka Man - Ka Kmie ka Iing

Ka longkha longman ha ka sain dustur u Khasi ka iaid ryngkat ruh bad ka jingim kum u Khasi. Dei ka jinglong kaba sain dur ia ka jingim. Kumba ka jingim briew la kynthei ne shynrang ka don la ki bynta kat kum ka sei rynieng, sei yrta, kumta ruh ka san ka kiew ka jinglong iingman jong ka longbriew. Kane ka dei ban ia hap bad ia wan bad ki riti dustur kiba ka jait bynriew ka kup ka phong. Lyngba jong ki la thew, la tara ia kata ka jaitbynriew. Ki symboh ktien bad kyntien kiba ka jait bynriew ka pynmih ha ka ktien ka thylliej, ki plie ruh ia ka jingiadei kba deiman ne ha ki kher ki mer bad ka pyrthei salonsar.

Ia ki kyntien "Ka kha ka man", ha ka pyrthei Khasi ym lah ban shu shim beit ia ka, khlem da pyniadei bad ka longkha longman. Kane ka long ka bynta jong ka longbriew manbriew. Kumta ka sain pyrkhat ba jwat ka sieh ruh ia ka rai da ka nia, haba la longkha, dei ruh ban da man da long kum ka kha, kum ka jingiasoh ha ka jingiadei kha, lyngba ka pokha bad ka shongkha. Kine ki ktien ki kdew ia ki long kynthei jong ngi ha kiba la wan poi u shongkha. Ka pynioh ruh ia kynnoh da ka liangkha kum 'Ka kha ka man' kaba ka jingkhot burom ka kiew da ka ktien 'Pyrsa', katba ma ka pat ka siew kylla da ka ktien 'Kiaw' ia ka kmie u shongkha bad ka ktien 'Kthaw' ia u kpa u shongkha. Ha iing u shongkha ka kynthei ka long beit tang 'ka kha ka man' bad ka dei ruh ban pyniaid ia la ka jinglong bad jingim kum ka kha ka man ha ka jingiadei kha dei man bad kata ka iing.

Ka riti ba la seng ha ka liang ka longkha longman ka ai ruh ia ki dak ki shin kumno yn leh haba

la la poikha poiman. Ka buh ruh ia ki jingteh bad jingleh kiba baroh ngi dei ban leh, wat la kylleh ki jingngeit, namar ka jingpynkhein ia ki ka sieh ia ka rai kum kita ki bym don tynrai. Kumta 'Ka kha ka man' kam ju bit ban kiew leit kai ha ka iing kiaw katba ym pat dap lai sngi lai miet na ka sngi jong ka jingiapoikha. Kum ka dak jingpyuthikna ia kam poi kha. Kito pat kiba shim ia la ka mon laitlan ha kam poikha, shongkha bad leh lade, ka dustur hi ka long ban sieh ia ka jingpynbeit ia ka kam bakla, bad ki ar liang kur ba la dawa ka bakla bad ban pynleitkai kiaw pat ban ia ithuh kur ithuh kha, bad bteng ia ka jingiadei kha dei man, bad ban wanrah ia ki jura ba la jampud ha ka jingbeit jong ka jingiadeikha deiman Kumta ka riti ba la buh la seng ka sieh ia ki jingdawa kiba kyrpang ha ki raag bad ki thei samla Khasi, ba ka don ka jingthmu ba maia blei ba kim bit ban pynkhein da ka thawnang thawstad bad ka rongphong ka jong kiwei, wat la ka sngewbriew ka lah ban bei da kumwei pat tang da ki sieh rong khlem khnong

Kumba la leit poi u kha da lynti beit ar liang kur ne jampud ia kata. ka mut ka khan, ka pynshong, ka pynleit baroh ka long ruh ban da 'man ka kha' haba ryngkat ka kyrkhu briew ka 'kiaw kha' bad ka kyrsei jong ka kyrkhu u Blei Kum U Blei longkur longjait jong ka iingkur bad Lei longkha longman na ka iing kha'. Ha ka jingngeit tynrai u Khasi, ka longkha longman ka long ka bynta ba kyntang jong ka jingim briew, namar ka plie ia ka 'pynbiar Hukum' ka jong U Blei ban long ban man bad ban sei ki spah mynsiem, spah blei shynrang kynthei ha sla jong ka pyrthei. Kane ka biar 'Hukum' ha ka shap sngewthuh ki Khasi ka long ka bym lah satia ban ioh khlem ka jingpynkyrsei ka jong u, U Blei, Nongthaw, Nongbuh kum u Nongbuh rynieng nongsei rynieng. Ha kane ka sain pyrkhat jong ka longkha longman kaba u longshuwa u la buh la pynshong, ngim lah khlem da kyrtiang ia ka jingshai irat kaba u la prat ban da ia wan ka kyrkhu Blei jong U 'Bah Lah Ei' bad ka kyrkhu briew jong ka

'kiaw kha', kaba bat ban bteng ia u sohpet kha, ha ka jingiadei na ka liang kha ba la teh da ka poikha pateng pakit jong ki khun kha. Dei namar kane ka jingthmu jong ka bor Blei ba u Khasi u pyniadei ba 'ka kha ka man' kam bit ban leit pyni khmat katba ym pat dap lai sngi lai miet sha iing ka kiaw kha jong ka.

Kaba bud ia kane ka jingkyrkhu U Blei ki Longshuwa ki da pynnoh ruh ba 'Ka kha ka man' ka dei ruh, shuwa ban leit sha la ka 'kiaw kurim' ka dei ban leit shim shuwa ia ka jingkyrkhu jong ka kmiekha ne nia kha, ka kmie ne para jong u kpa jong ka, kumba la ioh la ka longrynieng jong ka. ka ban da suitkha ia ka dur longmei jong ka ha la ka iing ka sem bad ban da kyntiew kylliang ia ka dur meikha jong ka na ka pateng ki khun snynrang Imat u Khasi u da kynshew u da pynlang ia ka siew kylliang ban ym tyrsiang ka longkha longman. ban da kiew artad ka jinglong jingman ha ka jingiadei bad pynphai markylliang. Kumta la sngewdei ban buh ia ine i jingsngew, namar ka juk kaba mynta ka thew bad ka leh ia kaei kaei ka bym ia hap bad ka riti ka dustur tang da ka rongphone, ka tynneng. kiba lah ban kjap noh ia ka jingpynshong jong ka kyrkhu blei, da ki jingleh jingbriew ba pynthynrei./

Kane ka jingshai pyrkhat bad jingstad pyniadei jong ki longshuwa halor ka jingmaia jong ka bor Blei bad ka jingwan longbriew haba ryngkat ka hiar hukum, ka la ai ksai ruh ia ki ban kyntiew ia ka kyrdan bad ka jinglong jong ki kynthei jong ngi kaba da palat liam bad kaba da pynibang, i shngiam ia kiwei pat ki longkynthei longkmie jong ki para kher para mer ba marjan jong ngi. Ha kane ka liang, ká jait bynriew hi ka la ioh ka nong kaba biang, ba ki dustur bad riti ki long ym tang ba ki ai ka bit ka biang la la ki rympei iing jong ngi hynrei kiba ksan ruh ha khmat ka pyrthei bad kiba la wet, ka pynshong ban kit ia ka ain briew bad ain blei. Ym don

ba bapoh, ne ha jrong la kynthei ne shynrang, baroh ar, ki don la ki deiti ban kynrong ha ka thong jong ka longkha longman, da ka sap tipkha tipman kumba la pyniadei bad pynwan. Ka dustur ka long ka bor bad ka kit ia ka dor jong ki deiti ba la pynwan ban lait ka man iathan bad ka kynnoh ka kynthoh.

Lada ngin ia ngam kham jylliew syrtap ia ka jinglong jingim jong ka kha ka man, bad ka rai ba la sieh na ka jingiadei kha dei man ha ka pyrkhat nylla ki longshuwa, ha ki sngi barim jong ka sotti juk, te ka juk kaba mynta bad ki jingieh jingkam te la thain la wet da ka leh ruma rutit suda. Ia ka klim ka kyrtep te baroh ngi ia tip bad dang ia bat rdin haduh mynta, namar ka khaiar khapaid ha la ka jait ka kur dei tang na ka, ka hok khlem byrsieh ban biang tang na uwei u kha. Lada wan thoh hukum ban khlad noh u shongkha u kpa, ka kha ka man kam ju kham peit shuh shawei shaar ban neh ban sah ka dur longmei ha uwei u kpa, khamtam haba la don ki mat kylliang kynthei shynrang, kaba shan iarap ia ka poikha ar kylla da ka kha ka man bad u wei pat ki long lehse tang haba ym pat don 'mat kylliang kynthei ban tei mot pateng lawei. Lehse kane ka lait na ka kynnoh jyrsieh thawlang Wat kito ki kynthei bym don kbun don kti rub ki kiar ban kyrtep da uwei pat u kha da ka jingpynhun ban shim noh da ka rap iing da ki khun ruit khunjien. Kine ki long ki jingpyrkhat jong ka kha ka man ha ki por jong ka jingim ba synlar.

Ka juk kaba mynta ka la kylla shibun, ym tang ba ki wan rah ia ki khun pongka hynrei ki kyrtep shongkha bun kylla man la u ne ka khun man la u kpa. Ym tang katta ka lyngkar bad ka lait lan ka synshar ia ka jinglong jingim Kaba sngewsaitmet ban sngap na ki khana ia lir ha ka imlang sahlang, ba ka jingkyrtep ka la kiew haduh ka leh sangem. Ynda la mlien la myllen kan kiew haduh ka klim im, im im

peit peit. Ha ka seng riti synshar u Khasi te ka klim ka ioh ia ka juh ka kyrdan kum ka jingpynlap briew.

Kumta ka kha ka man ba la teh ka poikha, shongkha ka don ka bynta kaba kyntang ban ri khuid ia la ka longrynleng ka kun jinglong kynthei bad ia ka kyrdan longmei ban ym pynbyrsieh da ki kam thawar kum ka nongpynjot iing ka nongpynpait pynpra ia la khun ba la kha da ka jyrsieh thawlang. Kane kan wan rah bad bujli ia ka suk ka sain, da ki jynjar, jyntrah ha ka long iing long sem. Kan ktah rub ia ki jingmut jingpyrkhat jong ki khun ba dang lung, ka ban ialam ruh ia ki sha kam bym iahapdur ha ka rta jong ki, na ki daw iing daw sem jong ka jingbymsuk bym sain.

Kumta haba bisharia ka longkha longman bad ka dustur khein kha u Khasi ym lah khlem sngew sarong ba ka jingleh ka kha kum ka kmie ha ka shimet ka jong ka kan biah phongrai ia ki symbai ki rnai kiba long ki khun kha ban ioh ia ka jingkyrkhu hok jong ka kmie kha—ka kmie u kpa jong ki. Ha ka juk kaba mynta, ba ka sngewbriew ka la kham kiew, don ki longkha, kiba ri pynheh pynsan ia ki khun kha kum ki khun la jong. Tangba kim ju pyniapoikha ia ki, namar ka dustur khein kur ka dawa bad kim ju leh bakla ia kane, kum ka kam kur jong ki.

Mynta ngin ia phai pat sha 'ka kmie ka iing'. Kine ki kyntien ruh ki thew ia ki longkynthei jong ngi ba ka dur bad kyrdan longkmie jong ki, kata badien ka poikha poiman bad ynda la ioh khun loh kti. Ki longshuwa ki manshuwa Khasi ki la sain la pyrkhat ban pynwan ia ka dur jong ka kmie ha ka long iing long sem Khasi, ki jingmut ba khuid bad kynja blei. Kumta haba ki ai kyrnoh 'ka Nongkhaiet khapaid', ka dustur ka dawa ba ka kam ba kongsan eh jong ka, ka long ban ri khuid ri suba ia la ka iing ka sem ban hun ban suk U Blei long iing long sem bad ban syaran ryngkat ka 'Iawbei' jong kata ka jait ka kur.

'Ka kmie ka iing' ka bat ia ka jaka kaba kongsan tam ha ka long iing long sem bad ka don ki deiti kiba khia tam. Lah ban ong ba dei imat na ka pateng jait na ka kmie, ba u longshuwa u da kyntiew burom palat ia ki longkynthei ban da pynsyriem da ki jingkyntboh ba kit jingmut bad ba kordor. Na ka sain pyrkhat ngim lah khlem da thew da rwat ia ki kyntien kum ka Lukhimai, ka kiaw u ngap, ka ramew iing, ka burom ka iing, ka Mohor ksiar (*Sneng timmen part II* jong I Parad Radhon Singh Berry, bam kwai ha dwar u Blei). Kine baroh ki kyntien ba ki pynjiadei ki kit ia ka jinglong bad jingim, kat kum ka pyrkhat Khasi, ban da kynjoh ha ka mut ka pyrkhat ki jingleh jingkam ban ia hap, ia wan bad ia biang ka kyrdan longkmie. Ban batai ia kawei pa kawei na kitei ki symboh ktien te la hap ban khyllie ia ki syrtap jinglong kiba bun bah bun san, kiba khia bad kyntang tam jong ka jinglong jingman. Kumta ngan ieh ha ki longdien ban teh kylla pat ia ki spah jinglong jingman kaba ka sain dustur ka pynwan, kat kum ka pyrkhat u Khasi.

Kumba ki long kynthei bad ki longkmie ki dei ban kynjoh ia ka jingjop ha ka thong jong ka jinglong ka jingim, ki don ruh ki kamram bad ki deiti ba la pynkham ban seng ia la ka iing ka sem ha jingmut ban pynlongkam ia bynta kaba ka don ha ka longjait ka longkur, ka khein kur khein jait bad ka tip kur ka tip jait, tipkha tipman. Lada ki longkmie kim ngam jylliew lane kim phrung ia la ka jingsngewthuh ha ki bynta, ban ker, ban sara ha la ki lyngwiar iing ia ki spah mynsiem, te kan wan hi ka longjot, longrem ha la ka iing ka sem, bad kane ka dei ka daw ba kongsan jong ka kynnoh kynta ka leit sha ka, kum ka kongsan jong ka iing. Ka longrain longrem jong ki long iing long sem ka sain ha ki long khun long kti, namar ka don ka pher ha ka bor long iing, khamtam lei lei lada ka kmie kam ri la ka jinglong khuid long suba, ban ieng ha la ka daw iing kumba la bynshet ka ain briew ka ain blei, Kumta ki longkmie

ki dei ban khyllie ia la ki jinglong jingman ban pyniaid ia la ka jingim khnang ba ka iing ka sem ne ka long iing long sem kan kup ia ka suk ka sain la ba ka suk pyrthei ne ka suk mynsiem, kaba pynpalei ia baroh ki spah blei bad pynksan ha khmat ka pyrthei.

Kawei pat ka kamram ba kongsan jong ka kmie ka iing haba ryngkat ka synrop lang ka bor u kpa, ka long ban pynsan pynrangbah ym tang ha ka met ka rynieng, hynrei ban pynroi ia ka sap tip briew, ban ai ksai ban pynsan ia ka sap tipblei, ban hikai ruh ia ka akor ka burom, ia la ki kmie ki kpa, ki meikha, nia kha, ki jait ki kur bad ki kher ki mer ban kyntiew ia ka sap tip kur tip kha ha ki long khun. Kum ka kmie ka iing ka jinghikai ba kongsan eh kaba dei ban theh ha jingim pyrthei ka long ba ki dei ban plie lynti ia ka jingim hok leh hok bad pyniaid ia la ka jingim bad ka jingiatip jong ki kmie, ki kpa ban shan ka kynkhu U Blei bad ban da bun ka lawbei na dwar U Blei. Bad ka kmie ka dei ka nongphylliew ka nongsiang ban teh ia ka jingiadei, da ka jingiaieit bad ka ia rapbor lang kawei kumba la ia mih ia long, ha sla pyrthei.

Kumta ka kmie ka iing ka leng kum kaba kynthup, kynbiang ia ka longbriew la shynrang ne kyntnei 'kat kum ka pynhiar hukum U Blei Nongthaw—Nongbuh, kaba da tip ia u 'nai khyndai u 'nai shiphew. Ka ieng ruh kum ka mei ramew ban thum ban kynoi, ban pynangap pynsngew, ban kbein, ban niew ia ka bhah ka mang ha ka pynheh pynsan, ka pynstad ka pynnang bad ka theh ka phylliew ia ka buit ka akor. Ka ieng ruh kum ka Blei ha ka jingim pyrthei jong ki khun ban 'rap ei, ai ei bad ban leh ei ha baroh ki jingdonkam kiba kim lah ban ioh nawei na ar, namar ka jingiadei ba la teh ka hukum Blei

Kumba ka Hok blei ka hiar ha baroh ki longmei ha sla pyrthei, kumta ruh 'ka kmie' ka iing' ka long ka bor ba la pynshet ka maia Blei ban kynoi

shynrang bad kynthei, ban syrpai bad sympain ban kiew ka kyrdan longmei ha ka nam 'Iawbei' ha la ka longjait longkur ba la pylla pyniadei ia ka jingieit lang kawei ha ka dur bad kyrdan ka kiaw bad meikha na ki long shynrang ba leit poikha bad shongkha ban da long ka kyrkhu hok ka kyrkhu blei bad ka nongbat ia u sohpetkha ha ka jingiadeikha deiman. Kumta ka jinglong bad jingim ka dur longmei ka dawa ia ki jingtynjuh bad ki jingpynkyrsei bad jingkyntiew jinglong jingman ban kiew ha ka kynnoh bad kynthoh kum 'ka Lukhimai' lane 'ka Blei' jong ka iing.

Dei da ki kyntien jong 'ka kha ka man' bad 'ka kmie ka iing', ba u longshuwa u mut u thew bad saindur ia ki hok bad deiti ban kiew, kum kata ka nongsynshar ka longbriew man briew ha sla jong ka pyrthei. Ngi dei ruh ban pyrkhat bad pynshong ia ka dor bad jingdonkam kaba ka ain blei bad ain briew kaba la pynphong pynkup ia ka, ia ka kian ka jong ka, kaba da sakhi bad pynshisha, ba ki longshynrang baroh salonsar kim bit ban duh ia ka jingiasynrop bad ka, kat kum ka rta. Kum ka meirilum ha ba danglung ka sngi u bnai, kumjuh ruh kum ka Meirisan, ynda ki la heh la san. Ka ktien ki tymmen ruh ki ju pynwan, ba lada don hi ka hok ka sot 'u kpa ka iing' un leit shuwa sha dwar u Blei' bad hadien ban bud pat 'ka kmie ka iing'.

Da kumta kein ki longshuwa Khasi ki pyniahap iadei ia ka jingmut ban iadei naduh sla ka pyrthei haduh ka lyndet jingim kaba shawei. Ka dor jong ka 'Kmie ka iing', ka long ia shityllup ki jinglehei, ai ei bad sngewsynei ia kaba ka kian blei ka jingiadei ha ka 'pynthoh shyiengkrung U Blei' ba kan da kit naduh nangne sha duh lawei pyrthei. Kumjuh ruh ia ki spah blei kiba U Blei u la buh la sei na ka met bad ka long rynieng jong ka. Kumta wat la ka long 'ka kha ka man ne 'kur kiwei', lyngba ka jingiadei bad ka thoh hukum U Blei, kan da kup da phong ia kata ka sap longmei ha u thawlang ba tang uwei ban beit

ka long iing longsem na ki at ki them ban weng la ki daw-iing jong ka long rain long rem.

Lyngwiar dpei ka ding ba rhem
Jingieit ba shlei da kam leh-ei
Dei 'kmie ka iing' ba pynkyrsei,
Longkpa-longkhun ba kin palei.

(VII)

Ka Kylla Jait

Ha sngap wan heh sawa,
Ki antor ba phieng kynsha.
Iaid iew ki 'thuh khana,
Ban ia lir, khubor phylla.

Ha pyrkhat ka la wan phna,
Da ka mut ban leh thawsha,
Suh wia, ki hamsaia,
Da wad thong ban ai jaka.

Mihphang ka jingtyrwa,
Ka long jait ban pynkylla,
Na longkmie sha longkpa,
Khlem pynshong ka 'Lait kylla'.

Ha ki iew bad ki hat,
La kyrsei kyntien jyndat,
Da kren khlem-akor artad,
Tang shu iabiang ka rwat.

Shakyllia bad ki siangsdieh,
Da kyntien ba kawang ktieh,
La ki nia ki niat, ki sieh,
Khlem peiphang jingmut ba rieh.

Ha iing iap pyrthew kyntei,
La ki nud shisha ban shei,
Ia kiba dustur la bei,
Da thawnang ka leh jyndei.

Ka biria pyrkhat thawsha,
Ka pynioh iarkhie taha,
Ban shu sngap, sngew thawmula,
Ia jingiaid jong ki khana.

'Rangbah lud ki ia lynga,
La ka mut ban ai jaka.
Tymmen pat, ki kan. ki sia,
Ioh bamut urlong urjia.

Kylla juk ba ia kyrsia,
Ban jakren, ki sngew salia,
Kui pyngkat kiba mushlia,
Ka kam iap kam im ba kbia.

Khana iew iaiir, ia iap,
Dei kyntien ban ia pyrkhat,
La biria ka sngewtynnad,
Ban ia twad ki them, ki at.

Kyllep kylliang aiu sha !
Kaba khlem pynshong pylla,
Ia ka longkur long kha.
Kylla jait ba ia tyrwa ?.

Na jingiakren, jingiapynlong,
Ym dei shuh kyntien shu ong,
Ki mut shisha ban iuh. ban thom,
Dustur, Riti ban pynkylion.

Imat mynta ka ia kyrshom,
La kiew ka mangkarong.
Da ka rongphong ban da kyrthom
Ban pynbyrsieh da kylla mon.

Pateng longjait ba ia ju don,
Hangno ka wit, ka shon ?
Mano ba shim laitlan laitmon ?
Da rwat kylli, wat pom !

Ba ioh na la daw iing la jong,
Ba la byrshen kharlieh, khariong,
Tyngkhuh khein kha khein long,
Ka pyniengdaw. Lympung, ki thong

Lymne, bymsuk long ling la jong,
Daw rem ka ieng rasong,
Ban kyndat long katba long,
A, Jahare ! la her palong.

La hok, deiti ki law,
Da kyntien pyllait jynhaw,
Jingbymjaka ki sieh ka daw,
Ia kylla jait ban shaw.

Iit malade ki khlem pule,
Ki niat khyllie sha 'thei longkmie,
La ka pyrkhat kim plie,
Tang noh shiliang bate.

Ha la iingkha iingman,
Ka 'bym jaka' pynwan,
Kum pynieng daw ban ksan,
Da kylla jait ban lam.

Balei shisha ki mut kumne,
La ka shemphang kim plie ?
La ka dustur khlem da pule,
Ki deiti hok, ban da khyllie.

Ka mut ka khan la sah pute,
La trei, la shop sa ka dule,
Ka pynieng nia kam khie,
Longkur longjait ban die.

La shet pad sharyntoh,
Ba rongphong la wan sangoh,
La kiew ka sah lyngngoh,
Ka wad thong ban ia kyajoh.

Kynmaw ho wat pynnoh,
Ba ioh ka khlam wan shoh,
Da jong phi, jingkynjoh,
Jaitbynriew ioh kan jah noh.

Kharlieh u la wan wieh,
Ia tip Blei Khasi u knieh,
Riti dustur khlem kieh,
U khlem lah ban pynbyrsieh.

Mynsiem kaba shynrang,
U la pynngop pynngam,
Da buit sianti thaw-nang
Ban pynhiar ka thew, ka mang.

Ka sain, ka tiah, u shniah,
Ia bor kñi ruh u la sliah,
U sain ka shangkhawiah,
Ka jingsngew Khasi ban niah.

Kumta ka dei ianga iaphi,
Ban khmih lit ia lade hi,
Ia la ka pateng jait ban pli,
Da tyrwa ban ia bujli.

Ma phi longkmie ki long kynthei,
Da buh pynshong ka dei, bymdei,
Da klan jingleh jyndei,
Ba pateng jait kan phuh kan sei.

Hyndai jingong kyrsei,
Ba shongkun kyrdan long mei,
Mynta pat long da kumwei,
Ka jyrsieh thawiang kynrei.

Longshuwa ki buh kyntei,
Ha longkmie ki longkynthei,
Ki jinglong ban pynkyrsei,
Ba pher bak na jong kiwei.

Da kumta thew pyniadei,
Ka jinglong ba kynja blei,
Deiti hok ka dur longmei,
Ia longbriew kaba phin tei.

Da pynkhia la ka jinglong,
Kumba khia ka Riam shirong,
Ka tynneng na ba ju long,
Ha ki mut wat ai kan shong.

Mynta pat ngin rwat kylli,
Ei ban mih lada yn pli?
Na la hok dustur, riti,
Ba la bub longshuwa Khasi.

Ia la thied bah ban khlong,
Jait bynriew kan rah kan rong,
Da kylla jait ba mut pynlong,
Haban da lwet hi pom.

Na khein kur kaba la tei,
La bynshet bhalang kawei,
Ki khunswet bad ki khunrei,
Da jing seng kaba la tei.

Kylla jait pat da kumwei,
Ka iingseng hangno yn tei ?
Da pyrkhat jyrsieh longmei,
Ioh noh rem la ki rympei.

Ka 'sieh mei-nah kan rah,
Ki jingsngew jingbymlah shah,
Ka jingud ka snam kan pah,
Ha ban da ngam, da jah.

Jingjan ka snam, i mei,
Ka kyndat sangsot mai blei,
Jingpyrkhat ba shongblei,
Ha dustur tynrai la bei.

Ki don shisha ki at, ki them,
Longbriew kynduh ia shem,
Dustur tynrai ia ki ka tem,
Ka kylla jait kum lah ban khem.

Longbriew pyrthei hap pyniadei,
Phi la pyrkhat jyrsieh longmei ?
Kiba longshuwa u la ngam thwei ?
Da kylla jait kaba phin tei ?

Ka sait longduh, ka sait longdam,
Ha longkynthei kan trei, la kam,
Kiba kham khraw ki jingjngan,
Jait byuriew hi kan pdam.

Kyntien jingong ba 'kit khunrei',
Longshuwa u shap ha longkynthei,
Ha kylla jait hap pyniadei,
Ba longshynrang u 'kit khunrei'.

Kumta ter ter hiar sa kiwei,
Na u thawlang sha u iawbei,
U sohpet-kha na kur kynthei.
U'm ioh jaka ia khein ia dei.

Pyrkhat thawsha ban leh thynrei,
Ka kjit ka ksam ia la thymmei,
Ka pap ka sang kan khie kan krei,
La sang ka sot, la mai u Blei.

Bishar wat rah na pateng spah,
Namar dustur la shtah,
Ba Nongtymmen ka sah,
Ha ka iing-seng, la bhah.

Kamai kynshew i mei i pa,
Ka bhah ka mang dei hi maki,
Ia la ki khun ki kti,
Dei tang ban sain ki am riti.

Ka dustur hi kam khang lyngti,
Ia spah shikhmat bad shilynti,
Ban bhah iabiang ka nongkynti,
Ha longshynrang-kynthei jong ngi.

Pyrthei dulir da ai sakhi,
Ban pynthikna, ban pynjari,
Ym don jingwit ka plie lynti,
Ha ka lashai, ka la shisngi.

Kumta ka shong baroh ha phi,
Ban sien da bok kyrdan deiti,
Ia dur long kpa bad u longkñi,
Ban nang kyntei dustur, Ritl.

'Balah baiai' kan da sakhi,
Ha la iingkha, ki khun ki kti,
'Patsha longkur' ba phin deiti,
Kum u suitnia bad u longkñi.

✱—✱

VIII

U Syiem U Kmie-Ki Syiem

Halor ki kyntien 'U Syiem U Kmie', ngim lah khlem da thew da rwat ia ka sain Riti synshar ki longshuwa badien ka seng raid ia ka Ri laiphew syiem. Ka stad da it jong ki ka long kaba bniah haduh katta katta. Shisien shim ia ka kyntien 'Syiem' beit beit te la sngew, ba ka dei ka bor ka iktiar kaba ha khlieh tam eh, ha kaba u paid baroh un hap ban dem, ban kohnguh bad shu kohnguh beit ia ka shi kyntien shi hukum jong u.

Kat kum ka sain pyrkhat ki longshuwa Khasi pat, te la buh la pynshong ia ka bor bad kyrdan u syiem Khasi tang kum u nongleh bad nongpyndep ia ka rai ka dorbar Kumta ki longshuwa ki da pynbud synrop noh bad ka kyntien 'U Kmie', khnang ban ym wir jingmut bad sngewthuh bakla ia kata ka bor bad iktiar jong u. Kaei kaba ki longshuwa, ki buh ki pynshong ka long ban da kit ia ka jingmut bad jingthmu, kaba la buh la pynlong ia u Syiem U Kmie. U Syiem U Kmie un da long, da man bad leh ia ki kam bad pyndep ia la ki kamram, kaba ka jingbuh bad jingpynlong ka mut ka thew.

Kumba ka sain riti u Khasi, la buh la pynshong ha ki jingmut jingpyrkhat kaba iar bad jylliew bha. Kane ka da par bad suh thied ban biang ha ka shi iing shi kpoh ka kur ka jait lyngba ki dorbar shnong, dorbar raid bad ki dorbar hima Ka da pynkha ruh ia ka long bakhraw, long lyngskor bad long myntri long basan bad long lyngdoh ha ki dorbar syiem. Kumta ka jingwan u syiem u kmie ha ka Riti Synshar U Khasi ka shat ia kata ka jingmut jong ka jingpyntylli jong ki tnat bapher bapher ha ka it ka hima. Ia u Syiem Khasi la thung la buh haba ryngkat ka

jingpyrkhat ban pynkyrsei ia ki jinglong kiba ia hap bad iadei bad ka sap tipbriew tipblei u khun Khasi baiar.

U Khasi u da it, u da tai u da pynshong haba u leh ia kano kano ka kam, khamtam ha ka kam shnong kam thaw ka synshar khadar bad ki kam hima sima ban lait ka thawwit, ka thawar, ha ka jingsynshar paidbah. U da buh, u da pynap ruh bad ka lehniam lehrukom hima, ban da, ban ker na ka thawnang ka thawstad bad ka leh jingbriew, kane ka sain pyrkhat synshar khadar ka long ban pakhang ia kino kino ki jingwan kyrtep jong ka mut briew kaba lah ban khlieng khyrdong ia ki hok jong u khun u hajar, uba bun uba lang

Ym tang halor katei ka sain pyrkhat ba la ong haneng, hynrei ka jingbuh jingpynlong ia u syiem u kmie ha ka Riti synshar u Khasi, u da buh ruh ia ka sad ka sunon ka ban kdup ban shympiar ia ka long syiem long kmie, ha ka dur bad ka kyrdan jong ka syiem sad, ka syiem kyothei, ka ban khreh ban taiar ia ki jingdonkam jong ka niam syiem kaba ia dei bad u khun u hajar, ka hima, sima na ka bynta ka jingbit jingbha jong ki baroh ; da ka ai bhet ai bynta jong ki raid, ki shnong jong ka hima kiba hap ba ka lehniam leh rukom.

Naduh myndang-long, ki longshuwa, ki da pynleit ruh ia ka lehniam leh rukom ha ka niam syiem, da ka pynsngew pynsngap ha la ka 'lei synshar ki da duwai phirat ia U Blei, kum u 'lei-muluk 'lei jaka, u 'lei khyrdop u 'lei kharai ban beit ban tyntih ka synshar, khadar, ka shong suk ka shong shngain. Ha ka duwai ruh u pynleit u pan, ban nongreh ka dwar ka lynti bad ban kei ban da ia ki jingwan kyrtep, jingkyrshem ba pynjot, pynsniew ia la u khun u hajar ha la ka it ka hima. U da pan ruh na U Blei ia ka khiah krat khiah stang ha la u khun u hajar.

Kumta, haba pynshong ia kane ka sain pyrkhat u long shuwa, ym lah khlem da sngew burom ia la ki

longshuwa ia ka Riti hok ba ki la pynshong bad ki jingmut tynrai jong u. La sngewdei ban ong ba ka longsyiem longkmie kam lah satia ban plie bad ban khie, khlem da don ka syiem sad, haba ryngkat ka sad sunon. Wat tang ban buh ia ka sad ka sunon ruh u da buh da pan jirgbit na la U Blei. U Kynrad halor kiei kiba un leh, khnang ia kaba un buh un seng kan long kaba neh kumta shisien pynshong; lah ban ong, ym lah ban long syiem khlem syiem sad.

Na ki dak ki shin ba dang iohi mynta dei tang ka hima Khyrim kaba dang nishan ia kane ka longsyiem longkmie kat kum ka Riti Khasi ba la sain ki longshuwa. Ka hima Sohra ruh ka long kawei na ki hima Khasi kaba don ka jingiasoh bad ka lehniam leh rukom hima da 'Ka Thang Syiem' jong ka. Tangba kumba ka long mynta-kane ka lehniam kam don shuh kum ka kyndon riti dustur ia u long bteng ban long syiem. Dei tang ka hima Khyrim kaba dang bat, dang leh ia ka niam syiem kaba ngi tip kum 'ka Shad Nongkrem', kaba pynpaw ia ka lehniam leh rukom. Kumta ki syiem Nongkrem lane Khyrim ki long ki dak ki shin, jong ka Riti Synshar Syiem kiba kup ia ka sain Riti jong u Khasi ha ka Synshar Syiem.

Kumta ka sain Riti u Khasi ha ka long syiem longkmie, ka pher hi bak na ka pyrkhat pyrdain kaba don ha ki parakher paramer ba marjan jong ngi bad ka Ri Khasi. Kumjuh na ka pyrkhat longsyiem jong ki ri Sepngi, ki phareng haba ki la wan kiew nyngkong sha kane ka ri jong ngi, ki la hap ban ia teh kular bad U Tirot Sing jong ka hima Khadsawphra, ba kaba ka dorbar ka la ia tai bin shi bin haduh lai sngi lynter shuwa ban ai ia la ka Rai bad u Syiem un pynjari. Kumta ka Riti synshar syiem u Khasi, ka kup ka phong la ka dur synshar paidbah, kaba phuh ba phieng, kaba ym pat ju don ha ki Ri sepngi. Kumta ia kane ka Riti Synshar la buh la pynshong halor ki nongrim bad jingngeit kum u Khasi. Dei ruh na kane ka nongrim ba ki hima Khasi wat

la ki rit, ki iai im iai sah, katba ha kiwei kiwei pat ki Ri sepngi ki iamih ia jah na kawei ka por sha kawei pat.

Kane ka jingiaineh jong ki bima Khasi bad ka long syiem longkmie, ka shong eh ha ka jinglong laitluid jong u paid Khasi ha ka synshar khadar. Ngi ju iohsngew ia ki jingkynnoh bad kynthoh ha ki dorbar ia ki kyntien 'sa ia phi thung da u maw' kum ban pynkyndit bad pynkynmaw ia ka bor jong u long syiem. Kane ruh ka pynkynmaw ia ka jingkynthoh jong ki stad sain pyrthei jong ka juk ba mynta ba 'ka sur sawa jong u paidbah ka dei ka sur jong U Blei'. Kumjuh ruh ka sain pyrkhat synshar Khasi ka la kynthup kynbiang ia ka jinglong kawei bad jingiahap biang kawe ha ka Bishar ba la sieh ka dorbar da kiba kum kine ki ktien 'ym don u ban long halor ia ka Bishar. Ki Ri kiba la niew la khein ba ki la kiew irat ha ka synshar paidbah jong ka juk kaba mynta, ha kane ka liang, ki dang iawad ia tynna ban pynjaka ia kane ka jingshai kaba u Khasi u la don lupa ha ka sain Riti synshar jong u naduh hyndai hynthai.

Ia kane ka nongrim synshar paidbah ba 'ym don u ban long halor ia ka Bishar' lah ban pynthikna na ka kaiphot ba la pynmih ha ka kot khubor ba mynshuwa 'U Nongpynim' jong u Rymphang 1934, ha ka ba u Longsyiem hi u la hap ha ka kuna ka kait ba la pynshong ka dorbar. Kane ka la biang ban pynshisha ia ka sain Riti synshar u Khasi ia ka bor bad ka kyrdan u syiem u kmie Kumta, kumba la buh la pynshong ia ka tynrai sngewthuh kum u Khasi ha ka Riti synshar, u Khasi u da ieng ban tai ia la ka nia, ban pynieng ia ka Hok. Namar ka jingsngewthuh jong u bad ka jingshemphang ka kit ba lada ym biang ka nia, ym ju poi Hok. Lada ym poi Hok ym lah ban poi Blei Ban pynieng ia ka nia, ban tap ia ka leh hok, ka Riti synshar kam ithuh kur lane ithuh kha, ithuh khun ithuh pyrsa. Ka dei ban iaid ha ka ryngkat lang khlem shah shiliang wat u syiem u kmie ruh u hap lang ha ka bor jong ka Riti syn-

shar bad um long halor ia ka Bishar.

Ka nongrim ba kongsan eh ha ka sain riti synshar syiem, Ka long ba ia u syiem u kmie bad ka jait syiem la buh la pynlong ym na ki jait Khasi lymne thung na ki Bakhraw, hynrei na wei na ar. Baroh ki syiem bad ki jait syiem ha Ri Khasi bad ki hima Khasi hyndai haduh mynta la buh la pynlong da kito kiba wan poiwir poiwa sha kito ki hima Khasi. Kane hi ka la biang ban sakhi ba u syiem u kmie u long tang ka shap, ka muhor ha uba la pynkhamti ia ka nar ka bil, u 'sai khum u saiteh, u tangon u lymban, u nongai ia ka saja ka sasti ia u dakait u runar, u nongtuh u nongthiem bad u nongpyniap briew. U Syiem Khasi u shim u buh, u pynlang ia ka spah ka hajar jong u iapduh u iaptan Namar ym ju don ba kwah ba rhing na ka liang kiba khraw ym ju don ba kwah ia ka ioh ei shim-ei khlem da sngewthuh.

Dei tang u long syiem u ban shimti ia kitei ki kam Kane baroh ka long ba ka jingsngew Khasi ka dang shong sbai bad ba ka jingkhein tynrai ka da janai ba u tieng ia ka raibi ba ioh ka wan pynjot bad ki bakhraw hi kim treh ban kyllum kylleh ba ioh wan kyrtep ka raibi jot ha la ka jait ka kur. Ka jingpyrkhat bad jingsngew ka da ia hap ruh bad ka kyrdan kum kita ki rangbah ban sain ban tiah, kiba ka iap ka im ka kur ka jait ka wan nyngkong ban ia kiei kiei baroh ha ka longbriew manbriew Ki da long shisha ki rangsaid rangthew bad ki rangrong ser. Ki da kamai ruh ia ka hok, kat kum ka tynrai jingdgeit Khasi.

Kumta ki longshuwa Khasi da ka tang jait syiem kim shym klet ruh ia la ka sap tipbriew kum u Khasi, ba u syiem bad ka iing kur jong u ki dei ki briew, kumta ki da ia pan da ka pynsngap ka pynsngew ban sait ia ka hiar raibi na ki kam ba la pynkhamti ha la ka longjait syiem, kin da ioh ia ka jingkyrkhu U Blei ban da ban ker ia ki. Kim ju pynnoh shiliang tang

ban sule kam, ai kan long ka raidam shiliang. Hynrei ki da pynkyndat, pyniahap biang ban suitkba ka kam ba la buh la pynkham, ba U Blei un da kynther kyndat da ba biang ban ym wan soh. Hangne, lah ban iohi ia kata ka mut bok u Khasi, kaba wat ha ka Riti synshar ruh, u da pyniar, pynroi, pynsan ia la ka sap tipbriew-tipblei, kaba U Blei u la buh ha u kum u Khasi ba kane ka jingiapan, ka jingiatang iapung, ka rah ruh ha ka jingsngew kiwei ban ym tyrsiang ba ka kwah ne ırhah briew ban lait na ka rbah, ka thing bad kyntiew ruh ia ka jingsngew kum u Khasi, ban niew ban khein ia kito ki kam, kiba u syiem u dei ban leh ki long kiba la ioh hukum bad don pud bad kiba ym leh ne bymtreh ban leh da kiwei pat.

Haduh katta ka khia ka pyrkhat ka pynshong ha ka sain Riti Synshar Syiem u Khasi, kaba u la buh la pynlong Ki longshuwa ki da pynbud pynrap ia la ka pyrkhat ka pynshong haba ki tang ki pung ia ka kyrdan syiem sad ban pyniasoh bad ka Long Syiem, ym na ka para khatduh, kaba dei ban khreh ban taiar ia ka iing seng iing khatduh jong ka jait Syiem. Da kane ka jingshai irat ha ka jingiohi jngai jong u, u ai ruh ia ki hok, ki kyrdan jong ka jait syiem ba la tang la pung ban pyniaid ia la ka long iing long sem, ka longjait long kur, kat kum ka rukom ka pyrkhat Khasi, ym da kumwei pat, ym tang ban sule ki kam ki jam, hynrei ban da ryngkat mar kylliang

Ha kane ka sain Riti Synshar ka sain pyrkhat, ka da buh ka da pynshong ia ka jingmut, ba u syiem Khasi, u dei u nongpyndep ia ki kam ki jam kiba ka dorbar ka la pynshong bad sieh ia la ka rai, u long tang u atiar jong ka dorbar ban pynjari ia ka hukum ka dorbar bad ia ki hukum jong ka, na ka bynta u khun u hajar. Ka bor hima sima ka shong ha ka dorbar pyllun, ym ha u syiem. U long tang ka shap, ka mubor ban pyndep ia ki kam kiba ka dorbar ka la pynskhem ne la rai. Lah ban ong ba ka long syiem long kmie ka dei tang ka lad ka lynti kaba u longshuwa u la angewbit bad angew dei ban

buh, kom u shakri jong u khun u hajar. Hangne lah ban iohi ia ka jingthai ha ka sain pyrkhat ban pyniakhlad ia ka bor buh adong bad hukum na ka pynjari ain lane hukum. Kane ka bynta ka dang don ha ka jingialeh jingiapyrshang jong ka sain Riti Synshar jong ka juk, ba la kiew jong ka mynta. Kane baroh ka kdew 'Uei u Syiem Khasi'? *kaei ka* bor jong u? bad kumno u pher na kiwei pat ki syiem kharlieh khariong, ha kiwei pat ki bynta jong ka pyrthei Ki kharlieh sepngi ki la ia tyngkhuh ruh ha ka teh kular shna surok bad u Syiem Tirot Sing jong ka hima Khatsawphra, ha ka por ba ki wan kiew sha kine ki lum Khasi jong ngi.

Mynta pat, ngin ia pyrkhat shaphang ki kyntien 'U Kmie', ba la pyniasoh bad 'U Syiem' ki longshuwa ki la wan rah ia ka Riti Synshar ha ka dur u Longsyiem kum 'U Kmie' hadien ka jingseng ia ki Raid kiba bun, ka daw ka long ban pyniatylli ia ki shnong bad ki raid kiba bun balang hapoh ka dorbar hima, ym da ka pynbor ban ioh ia ka jingkohnguh ia u syiem namar ka pynjari, ka pynkohnguh ka la shong lupa ha ka dohnud jong u khun u hajar tang da kawei ka jingmut ba la sich ia ka hukum da ka rai jong ka dorbar Kiei kiba pynlong ia ka dorbar syiem, ki dei ki Bakhraw kiba la seng ia ki raid hapoh ka hima, kiba ym shym la thung da u khun u hajar, hynrei kiba ioh ia la ka hok katkum ka longkur long jait, ki khun ki hajar ruh kim shym thung ia u syiem, dei tang ki kur kiba la buh kum ha ka hima Sohra. Katba ha ka hima Khyrim pat ka pateng long Syiem ka hiar beit sha ka jait ba la tang la pung kum ki syiem blei. Kumta da kyntien synrop 'U Kmie' ki la sich ia la ka rai ba u syiem ha ka jingiadei bad u khun u hajar, kum u kmie ha ka dur bad jinglong kum ka kmie ia la ki khun. Ki da mut da thew ruh kumba u la buh la pynlong ia u syiem. 'U Kmie', un da man un da sei ruh ia ki jingmut kiba ka riti ka la wet, la kyndon. Kumta ka jingthmu ba la pynshong kan da pynkyrsei kum u nongjali-jaum, u nongpyn-

leh ia ka kam jong u khun u hajar uba hap ha ka iapduh iaptan ban pyndep ia ka thang ka ring jong u Kumjuh ruh ban shim ban pyori ia ka spah ka hajar jong ki iapduh, namar ka jingsngew Khasi ka khein sap bha ia kane bad kim ju kner thala khlem pynshong ioh wan urlong urjia ka raibi jot.

Lada yn bishar pat ia ka jingiadei u syiem Khasi bad ki raiot, kata ki briew jong kito ki jaka ba la ioh dakhol u syiem Khasi sha rithor ha ki por byndai, ka long kaba ym don kano kano ka jingkynthoh ha ka jingiadei, ym ju iohsngew ban don ki kam kum ka ringmraw, ka rah khlieh briew, ka thang bad wiang shnong ne ka leh beijot ia ka kynthei khynnah Lait na ka kyndon pynshong bai musur, pynshok, um ju pynbor ia ki ban ieh la ki dustur, ki riti, ki niam ki rukom bad ka jingngeit hynrei kumba u long u syiem jong ki briew ri lum kiba sien ia la ka jinglaitluid kum ka iyer ba ring mynsiem, u ai ruh ia ki ban synshar laitluid kat la ka riti kaba ki la ju don. Kane ka long kawei pat ka jingshai kaba ha ka buit pyniar jingiadei paralok, kaba sakhi ia ka sap tipbriew tipblei, kaba la don lupa ha u Khasi.

Ki jingleh niam leh rukom, bad ki lehrong lehrup kiba don ha ka 'Thang Syiem Sohra', da ki tabut bad 'saikun, kum ka burom ia u syiem ri lum, kum ka kliarwait ha ka lehnam leh burom ia kata ka bor ka bym wad ia ka pynbor bad leh jubor da ki kam lah duh, hynrei ban ia burom markylliang ha la ki hok ki hok, kumba U Blei u sam lem ha sla ha pyrthei. Dei da kane ka sap tipbriew, kaba ki longshuwa ki la pynroi pynsan bad pyndonkam ha ka shemphang jong ki bad ki raiot rithor ba la dakhol ruh ki kyntiew burom. Kane hi ka la biang ban sakhi ia ka sap ka mynsiem U syiem U Kmie wat ia u raiot ruh, katno tam lei lei ia u khun u hajar Khasi.

Kumba ki longshuwa ki la buh ia u long syiem longkmie ha ka riti synshar Khasi, u da bhah da mang

ruh ia ka bhab ka bynta, ka khrong ka dan na iew na hat Nalor kine ki jingioh, u da buh ruh ia ki jaka na kiba ki jait syiem kin lah ban trei ban ktah bad ban ioh ia ki jinomih kumba ia long lem kiba ki khot ka 'ri bam syiem' Haba ngi kren shaphang ki iew ki hat ha ka riti synshar ngin shem tang kawei ka lynti bad kawei ka rukom. Dei tang ki khun ki hajar kiba ioh ia ka hok longtrai ha ki sem basa iew. Katba kiwei pat ki ioh ban die madan ia la ki mar ki mata. Ia ki khun soh syiem soh hima. ym don jingpakhang. Katba ia ki bymdei Khasi pat. ki lah ban wan iadie iathied ban phuh ka iew ka hat tang ba ka hok longtrai basa te kam lah satia ban leit sha ki bym dei ki Khasi, kumba ngi lobi mynta ha ki iew sor ki jong ngi, katba sha ki iew nong kyndong bad khapsor kane ka hok ka dang ieng.

Kane ka kyndon ba la sain ha ka riti synshar, ka ai rub ka jingiada ia ka shim kabu u Long Syiem. Ka dor jong kane ka sain pyrkhat jong ki longshuwa ka la sdang ban hiar ha ka juk kaba mynta, namar u sbai rupa u la tyllep ia ki bakhraw jong ki hima khamtam ha sor ha ka thain iarong beh sbai jong ki bakhraw bad myntri. Kumjuh ruh ki trai basa ki la shah tyndep ba ka khring sbai lum spah kat lah kat iai baduh ban da kiew ka jingaiwai shaduh ka jingkup longtrai da ki bymdei ki Khasi. Ka thok ka thak ka la synshar ia ki briew jong ngi haduh ba 'ka iew ki syiem ka Ri Khasi', ka la kylla ka dur ka dar da ki paki dulan lai saw mala ym tang katne, baroh ki bhor hala bad ki snoh hapiew ki ioh pynap ktem ha kane ka iew Ki 'liew lep ba bun rukom, bad ki tyrut ki smer bym ju phohsniew, ki lyngkien ha ki dong bad ki khep jong kane ka iew. Da kumno kein ngin mait bad weng ia kine, haba ia sain pyrkhat ba kyntang bad ba bha, la leh madei. Satang da ka bor ba na shalyndet bad ka synrop synran jong kito ki rang said rang thew ba la leit, kaba lah ban ia pynkyndit pynkynmaw, da ka ud ka nam jong ki ban pyntieng pynraid ia ka khwan myntoi khwan ranap ha kane ka liang.

Mynta pat ngin ia wan noh sa sha ki kyntien 'ki Syiem'—balei mo ha ka kren, ka kynnoh, ngi shait ioh sngew mynshuwa kham bun sien, hynrei mynta ha teng hateng imat ba la noh ka mut ka khan tang sha ka myntoi shimet, imat ka kyntien ki syiem kam da lait thylliej bha. Kane ka kyntien ki syiem ka thew beit beit ia ka jingsngew burom bad kyntiew burom ia u long syiem bad ia ka syiem sad, kumjuh ia ka jait syiem ba la tang bad ka iing sad iing sunon. Ngi ju iohsngew ruh ia ka lehniam leh rukom kum ka 'Niam ki syiem' ha kaba ka syiem sad ka long ka nongkhreh nongtaiar Kumta haba la tang syiem la hap ruh ban tang ia ki syiem sad, haba don ka syiem sad, da ieng ruh ka sad ka sunon ban da shong hok shong blei ka long syiem longkmie, lyngba ka lehniam lehrukom hima, ban beit ka synshar khadar, ban suk u khun u hajar. Ban da ioh ka khiah krat khiah stang ban da iar ka dwar ka lynti, ban kiew ka khrong ka dan na iew na hat Kine baroh ki dei ki bynta ha ki syiem. Kumta ki syiem ki ieng namar u syiem u kmie, ka syiem sad, ka sad ka sunon kiba long ki jingmut bad nongrim ba la pynkit ha ki kyntien 'ki syiem' bad ka niam ka rukom. Haduh katne ka khia ka jingmut bad jingthmu ka sain Riti Synshar Syiem u long shuwa Khasi.

Shuwa ban pynkut ia kane ka phang U Syiem u Kmie bad ki syiem, ym lah ban ym sngew sammut bad birja ia i poitri ba la thoh da I rangbah Sondar S. Majaw ha ka kot *Hu ki sur ka Poetry*—ha ka bynta 'Ha Nusib Sniew', shaphang ka rukom sain pyrkhat synshar syiem, ha kiwei pat ki bynta ka Ri Khasi Haduh katno ka wan kyrtep ka kwah kyrdan bad ka put turoi jong u syiem mraw ba la shu thied, ym tang ka sammut bad sngewbiria ban sngewtynrad, hynrei ka kit ruh ia ka jingmut ban leh madei mata, ka da ai ruh ia ka jingmut ba nyiia bad ki jingthmu ba leit sbai jong ka sain riti synshar u Khasi da ka tynrai kaba paka da kawei ka jingthmu-u nongpynieh, nongpyndep ia ka rai jong ka durbar,

na ka bynta ka it ka hima namar ka jingsuk jong u khun u hajar.

Ia kane ka sain riti synshar da 'U Syiem—U Kmie bad ki Syiem', ki longshuwa ki la tai bin shi bin ban lait na ka leh makna thawsha bad ka kwah rhah roi spah, ban lait na ka kyllep bad leh klop da kaba pjiar nob ia ki hok jong u khun u hajar, ha uba ka bor jong u ka shong lyngba ki bakhraw, ki basan ki Lyngdoh

La ia leh niam makna,
Ba la shet ka lait kylla,
Ki Riti hok khlem suitkha
Kumba buh ki long shuwa.

Mynta kumno yn shna ?
Raibi jot ka la wan phna,
Jingbymsuk ruh ka khura,
Jingsngew mynsiem ka la suda.

IX

TIPBRIEW—TIPBLEI HA U KHASI

1. Ka sap tipbriew, ka sap tipblei,
Dei ar ki sap ba kynja blei,
Ba briew u tbeh jingim pyrthei,
Nang soi rta, ki san ki krei.

2. Da ar ki sap kum shalyntem,
Ha ka mut briew ki ia byrshem,
Pyniaid jingim b'u briew ki kren,
Ka jingshisha bym lah ban len.

3. Longshuwa Khasi u da sngewthuh,
Ia ar, ki sap ba Blei u buh,
Jingpyrkhat briew bym dei ban iuh,
Da ki, u lam ha mut, sngewthuh.

4. Da ia ka sap tipbriew—tipblei,
Khasi longshuwa ki pyniadei,
Ha mut, sngewthuh, jingleh, kiwei,
Ban ia hap lang ain briew ain blei.

5. Naduh dang lung ba sngi u bnai,
Ia ki sap hok u da tynnai,
Ban ieng rasong tyllong tyndai,
Ha sain pyrkhat kaba un ai.

6. Na sap tipbriew, u pynkha pat,
Ka sain dustur ba ia ryngkat,
Da sap tip-kur tip-kha ban bat,
Khein kur khein kha ban rwat.

7. Ka sap tipbriew, ia u kyrsiew,
Ha sain dustur ba ia ryngkat,
Da ka tipkur u da kyntiew,
Ia long ia man para bynriew.

8. Kaba jan tam ka jingiadei,
Longkhun, longkti bad ka longmei,
Meinah, meisan, ma-ma ki dei,
Ba ia mih lang na ka lawbei.

9. Pynbud nangtei, sa ka liang kha,
Ia sap tipkha u buh hara,
Meikha, bakha bad ki nia kha,
'Pasan, 'panah bad ki pakha.

10. Na la liang kur u sain dustur,
Ka sang bym bit poikha shi kur,
Katba na ka liang kha tynna,
Khein kha u bat ia 'sohpet kha'.

11. Da jingtip briew bad jingtipblei,
Jingngeit u sain kawei
Na la rympei u pynshong Blei,
Ka nguh ka dem ruh ia Uwei.

12. Na la jingngeit ba tang kawei,
Lehniam, rukom ki san ki sei.
Thaw-ar na ka kam lah ban trei,
Ia jingiadei, ha tylli lang kawei.

13. Ia la sap blei ka bym ju lip,
Um ju pynshong thaw-wit,
Ia la mut hok ban kjit,
Ka sain pyrkhat da lit.

14. Jingpyrkhat niam ba u la sei,
Rukom jingleh u pyniadei,
Ban ym khura jinglong kawei,
La ha mynnor se ka lawei.

15. Akher ka sngi, shi met marwei,
Baroh ban ai jingkhein ngi dei,
Ha khmat 'Uta U Balasei.'
Ia la jinglong tipbriew tipblei.

16. Da jingpynshong la pyrkhat hok,
La sap tipblei, tiphok, tipsot,
Da buh kyntien ki bym mulot,
'Ban kamai ia ka Hok'.

17. Jingngeit poiblei kumta u sei,
Ba ka longbriew kan pynkyrsei,
Jingmut, pyrkhat bad kam ki dei,
Jingkhein ban ai ha dwar U Blei.

18. Da ka jingngeit ba tang kawei,
Ba ki longshuwa ki seng ki tei,
Ban nguh ban dem tang ia U Blei,
U Seng ka Niam tipbriew—Tipblei.

19. Da ar ki sap ba buh U Blei,
Longshuwa u seng, u bei,
Kyrdan longbriew shynrang kynthei,
Deiti raplang ban da kyrsei.

20. Ban biang ha long kynthei,
Kumba u buh ka dur longmei,
Da biang pylla u ai jaka,
Ban wan ka dur meikha.

21. Tipkur—tipkha ar ki pylla,
Longbriew ban biang kylla,
Ym tang longmei ruh u longkpa,
Ka jingiadei ba biang shisha.

22. Ia ki ar bor, ha ar kyrdan,
Ha ka dustur u da pynwan,
Ki dejti hok ban synrop lang,
Kynmaw mapbi ki thei ki rang.

23. Dei hangne kein ba ngi iohi,
Ia sap tipbriew jong u Khasi,
Jingshai irat ha sain Riti,
Ba ia ryngkat ki hok deiti.

24. Rukom pynleit wat la ki pher,
Tylli tehsong jingngeit ka ker,
Burom pyrthei kam wit kam ther,
Ha kur, ki kha, ki kher ki mer.

25. Kitei ki sap ki iaid ryngkat,
Ban pynieng daw, hukum ban bat,
Ioh ba pyrkhat longbriew kan pat,
Da bun ki pher, hei ! wat kyndat.

26. Kumba jingim jingiap dei shipara,
Ba Blei synrap u la pynkha,
Tipbriew—Tipblei dei ki, shisha,
Jingshai, jingstad, kaba nylla.

X

KA AIN DUSTUR AI SAJA—KA ADONG-BIDONG SHNONG U KHASI

Ki longshuwa manshuwa ki long da shisha kiba stad bad shemphang haduh katta katta ka long kaei kaei kaba ngi dei ban sngew phuhmat bad sngew sarong ia ka jingtip, jingsngewthuh bad jingshemphang ka jong ki. Ka dur synshar paidbah bad ka bor jong u paidbah, ki long ki mawdong bad ki nongrim kiba la pynshong ha ka satn Riti Synshar jong ki. Ki Syrdeng jingshai jong ka Riti Synshar paidbah jong ka juk kaba mynta ka shat ia ki juh ki nongrim kiba ki longshuwa Khasi ki la seng ki la buh naduh kulong kumah.

Na ki katto katne ki syrwet jingshai, ka la paw ba ki la kyntu ruh ia ngi ki longdien ban tip ia kaei kaba ki la buh la seng bad ban ym sngewthuh bakla ne pyndonkam bakla ia ïa ki tyllong tyndai Halor katei ka phang ka jingkyntu, kynpham jong ki ka long ba ngi dei ban sngewthuh baroh ia la ki dustur, ki mamur ne ki ain muluk lane ki Adong-Bidong Shnong. Ki da kyntu ruh ba ym bit ban pyniakhleh jaktung ia ka Aïn ai saja ne ka Ain Muluk bad ka Adong-Bidong Shnong.

Ka Ain ne Dustur ai saja ki longshuwa ki buh tang ha ka jingrai ka Dorbar hima ban pynkhuid da u Syiem U Kmie bad ki niew ki jer ia ki kam leh pyrshah kiba iadei bad ki kam leh bymman bad leh runar, ha kiba ka dorbar ka hap ban sieh ia la ka rai da ka ain ka dustur ai saja. Ki da jer ruh ia kita ki kam, kum (1) ka iashoh iadat (2) ka iamai iunia sih ha iew ha hat ne (3) ka iashoh iadat ha iew ha hat (4) ki kam leh beijot ia ki kynthei khynnah (5) ki kam leit iashoh iadat hapoh iing poh sem da kaba rah tiar, rah wait rah sum (6) ka kam tuh kam thiem, (7) ki kam shong sang da kaba ia poikha shikur, shi

parakha, ne shongkha ia la ki khun ruit trai. (8) ki kam shohnoh shohthiem. Kine baroh ki kam runar kam bymman ki hap ha ka aiu ne dustur ai saja, la kiba ka dorbar hima ka shim la ka bishar bad ka sieh ia la ka rai ban pynjari da u long syiem long kmie kum u nong pyndep hukum ia ka rai ka dorbar.

Ki longshuwa ki da pynshong ruh ia rukom ai saja da ka kuna ka kaid, ka set along syiem bad u tangon u lymban. Na kitei ki kam bymman bad leh runar, ki kam iashoh iadat, iamai iania, iashoh iadat ha iew ha bar, ki kam leh be-ijot ia ki kynthei khynnah, ki kam leit iashoh iadat ha iing ha sem bad da rah tiar pynmynsaw kum ka wait, u sum, ki pynshong ia ka ai saja da ka kuna ka kaid la ka kam tuh kam thiem, da ka set phatok ha along u syiem. Ia ki kam shongsang shongma, ka saja kaba ki ai ka long da kaba pynryngkangpar shabar na la ka shnong ne ka hima bad khie-lai-nuid ia kiba leh kumta. Ia ki kam shohnoh shohthiem bad ki kam iashoh haduh ban da pyniap ne shim ia ka jingim, ka saja ka long da u tangon u lymban lane ka saja da ka set along ha iing u syiem ne ka phatok dain mur.

Ka Adong-Bidong Shnong pat ka mut ka thew la ki jingmana ne jingpakhang ba la buh da ki dorbar shnong, kiba ym ia dei ne iahap ia ka hima baroh kawei. Kum kine ki Adong shnong ngi shait kham iohsngew ha ka jingmana bymbit ban shoh dohkha, ha ki katto katne ki bynta jong ka wah lane ka um kaba teh adong tang ha ki katto katne ki bynta, ki don ruh ki adong kiba pakhang ban shoh dohthli dohkha ha ki por kiba kine ki jingthaw ki ia lympat pylleng ne pynkha pynroi. Ki don ki adong shnong kiba pakhang ia ka thohdieng thoh siej na ki khlaw shnong, kiba ka shnong ne ka raid, ka la sngewdei ban buh tyngkai, na ka bynta ka jingmyntoi bad jingdonkam jong uba bun uba lang ha la shnong ha la raid. Kum u ban ioh dieng thang dieng ring haba jia ka tap ka im ne haba donkam dieng ban pun jingkieng. Ki

Adong Shnong, ki pakhang ruh ia ka jingleit pynbam phlang pynbam lyngkha da ki masi ki blang ia ki lyngkha phan, krai ne sohriew ne kba, ne sohphlang sha ki lum ki wah kiba ym ju da ker da ki trai lum trai lyngkha, ban ym lutksan da kaba pynbam laitlan ia la ki jingri jingdup khlem sharai na ka bynta ka jingiabitlang ki shnong ki raid. Don ruh ki adong shnong kiba pakhang ia ka behmrad, siatmrad, ha ka por ba ki mrad ki kha ki long. Ia kitei ki adong ba ki buh, lada pynkhein ki ju dain kuna dain kaid katba pynshong ka dorbar shnong lada ki nongshong shnong kim sien ia ka adong shnong Ka jingpynshitom da ka kuna ka kaid la buh la pynshong da ki rangbah shnong ia kum kita ki nongpynpra pynkhein adong.

Lada ki nongpynpra adong ki hap ha ka kuna ka kaid bad kim burom ne siew ia ka, ki dorbar shnong ki ju leh pat da ka Bidong. Kane ka Bidong ka long ban ieh marwei ia kum uta u nongshong shnong, ha kano kano ka kam ka duk, ne ka iap ka im, katba um pat sien ne pyndep ia ka jingoh-adong halor jong u ne jong ka bad kane ka iaid haduh ba uta u nongleh pynkhein adong un da duh diengthang ding ne duh um dih ruh, bad ki para shnong para thaw, para raid ruh kim ju ia ai haduh ba un da pyndep pynkhuid ia ka jingoh adong ka dorbar shnong.

Lada jia ba u nongpynpra ne nongpynkhein adong u dei u briew na ka shnong kaba marjan ne markhap lane ka raid ba markhap, ki ju da ia shim bishar lang da kaba khot ia ki rangbah markhap shnong ban da ia khmih ia bishar bad pynshong lang ha kata bi ka jaka kaba la leh ia ka kam pynkhein adong. Ki nongbuh adong kim ju leh be-dustur ne leh khlem burom, ne leh khlem akor ban shu shim bishar mon ne leh donbor halor u palat shnong u palat raid.

Sa kawei pat, ki kam pynpra adong pynkhein adong kim ju leit sha ka dorbar Hima bad ka Dorbar hima kam ju leit tuklar ne leit ktah kti ha ki kam pyn-

khein adong shnong U Syiem u Kmie lei lei u long u bym don hukum na ka hok teh muluk, teh jaka ne na ka niam muluk jaka ban leit lushia ne mushlia ia kano kano ka kam pynpra adong

U Syiem u kmie da lade hi um lah baa buh adong ia ka um, ka wah, ka lum ka them, ban sah um sah wah ne sah khlaw adong, khlaw kyntang. Namar um don hok ban leh kumta U long Kum u diengkper, bym don khyndew don shyiap tang khyndiat ruh. Baroh kawei ka Ri Laiphew Syiem khatar daloi ka dap ka tap lup da ki Ri Kynti ki briew bad ki ri Raid jong ki Shnong suda. 'Ki Ri Kynti' ki dei ki bri jong ki kur ne jong ki ing bad ki 'Ri Raid' pat ki dei ki bri bad ki ri kynti jong ki shnong ki thaw. U Syiem, shisien ong hi, um long ei ei bad um donbor ei ei halor ka khyndew, ka shyiap, ka um ka wah, hynrei u long tang u shakri jong u paid—u khun u hajar ban pyniaid ia ka hukum ka dorbar pyllun jong u khun u hajar. Ka long ruh ka jingshisha ba ka dorbar pyllun ka lah ban rai ban buh 'law adong-law kyntang ha kano ka shnong ka raid. Lada ki trai khyndew - trai jaka ki ai mon sngewbha ne ki ia mynjur lang Ki lah ruh ban weng noh ia kata ka adong law adong law kyntang katba ki sngewbit lada ka don ka jingdonkam kaba dei ban weng da ka jing-mynjur lang u shnong u thaw.

Kumta ka jingbuh khlaw sorkari nyngkong eh ha ka por ba mynshuwa, kata ha ka por u D. C. Colonel Bivar kylleng ki bima Khasi, ka long tang na ka bynta ka jingbit ki shnong Khasi hi ym namar ka myntoi jong ka sorkar lane u syiem Khasi. Ka jingthmu ha kane ka liang ka long ban ym duh dieng iap dieng thang jynduh ki shnong ki thaw na ka daw jong ka jingrep shyrti khlaw ki Khasi. Kumta khlem ka mon ki shnong ki thaw pyllun baroh shi-tylli ym ju buh 'law shnong, 'law adong dano dano ruh.

Na kitei ki sain riti synshar halor ka dustur ai

saja, ki Adong-ki Bidong lah ban rai ba ki ñi ki kong Khasi ki la kup la phong ia la ka sap jingtip bad ka jingshai, kum ki 'rangsaid rangthew ba iahap biang bad ki riew sain pyrkhat synshar jong ka juk da nang bad pynnang kaba mynta. Halor, kitei ki sap ki phong, ki shat ruh ia kata ka jingbatai ban pyniakhlad ia la ki bor kat kum ki khep bad jingdawa na ka bynta ka jingbeit jingryntih ka shnong ka thaw, ka raid, ka it, ka hima. U sain ruh ia ka jingpyniaid ia la ki bor ha la ka bynta bynta. Kawei pat ka jingbha kaba paw ka long ka jingburom ia u palat shnong palat raid ban da bishar lang ia khmih lang ban lait ka kynad ka thut para soh-syiem sohkmie. Ha kajuh ka rukom ka pynpaw ruh ba ka kyrdan kum u briew la u long nangno nangno ruh dei ban da tian la ka bishar sani, ba ioh wan ud ka 'Lei synshar khadar khlem ka nia hok, ka iit hok ban shu leh madei mata da ka kuna ka kaid, ka daia mur bad kiwei pat ki jingoh, jingpynshong.

Kumta ki longshuwa Khasi ki long ki stad da tip kiba da pynshong ia la ka mut, ka pyrkhat ha ka sain riti synshar ia la u paid Khasi baiar Ka hok longtrai halor ka khyndew ka shyiap ka shong ha u paidbah. Kumta ia ka jinglong ki briew bad ka ri baroh kawei, ka Riti Synshar ka pyneh ia la ka rngiew ka rwiang ba u paid um dei ban iaid tang da ka syrngiew, kumba ka shat ha ki riti, dustur synshar jong kiwei pat.

Ha ka juk kylla ba mynta ba la iothir la ki jar tong sbai, ka la dei kein ban da pyrkhat ban tyngkai ia la ki nongrim, tyllong, ki tyngdai kiba paka bad nylla. Kumba ki longshuwa ki la pynkhamti, ban pynneh pynsah ia ki lyngba ki bor, ki kor ba kin da iahap ia biang ia ki nongrim ba hok bad bashisha, kiba ki longshuwa ki la sieh la buh na ka bynta ka lawei ladai jong ka jait bynriew bad ka jingiaid beit iaid ryntih ki shnong ki thaw.

Long shuwa ki da sngewthuh
Ia la ka sap ba Blei U buh,
Ka seng Riti u da bsuh,
Jingiahap lang ka juh.

Para jingthaw mariang sawdong,
Kiba U Blei la buh pynlong,
Ban syndong ruh lehbein lehthom
Adong-Bidong h'u thaw u shnong.

